LARS MORELL

Asger Jorn
på Læsø

LARS MORELL

Asger Jorn
på Læsø

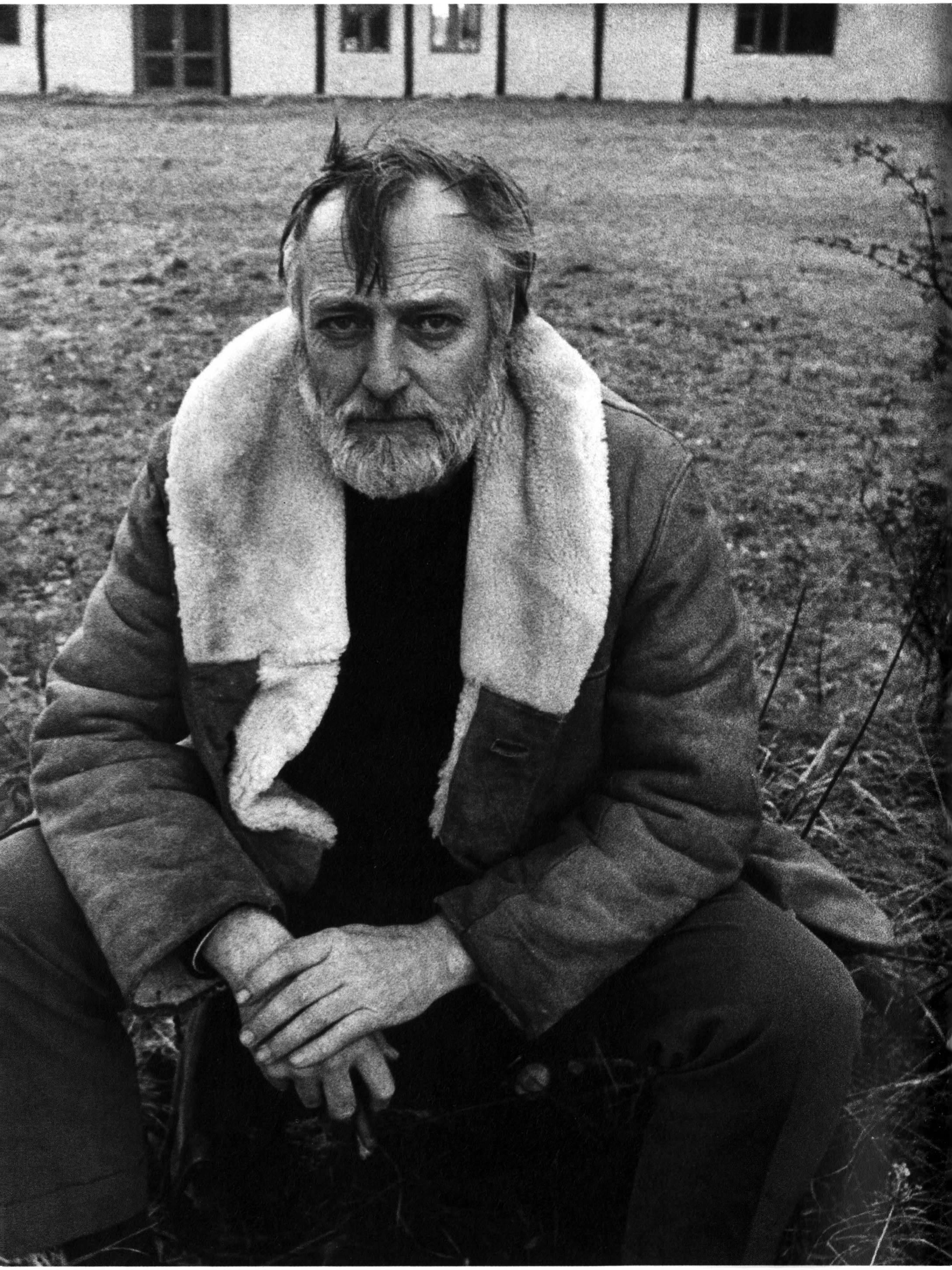

Hemmeligheden bag Asger Jorns forhold til Læsø er, at han ikke bare købte en gård og byggede den om til atelier, men at hans gallerist, Børge Birch, og en af hans nærmeste kolleger, billedhuggeren Jørgen Haugen Sørensen, også købte huse på øen. Derved blev der etableret en lille koloni af de mennesker, som bakkede ham op.

Det begyndte med, at Jorn kom til København og fortalte Birch, at han lige havde købt en gård på Læsø af en mand, han tilfældigvis havde mødt i et tog.

En dag i januar 1964 havde Jorn været på vej med tog til Holstebro – måske for at besøge den kendte kunstsamler Frode Folkvang. I samme kupe sad en mand ved navn Svend Nielsen Dahl, bosat i Klampenborg og indehaver af Københavns Metal Kunst, der producerer vedhæng til hotelværelsesnøgler. Dahl stammede fra Struer, Jorn fra Vejrum, og det viste sig hurtigt, at mange hændelser i deres opvækst var forløbet på samme måde. Svend Nielsen Dahl havde gennem trekvart år ejet en gård på Læsø, Bangsbohave på Lille Strandgårdsvej 28. Han havde ganske vist aldrig sat sine ben på Kattegatøen, men havde huset fra en handelsmand, der selv boede et andet sted på øen.

De skulle begge af i Holstebro og tog ind på et hotel, hvor de delte en dobbeltseng. Inden havde de fået et par whiskyer i baren og med håndslag bekræftet, at Jorn købte Bangsbohave for 10.000 kr. Handelen skulle ordnes gennem Birch. Jorn havde muligvis flottet sig og også lovet et billede oveni, men det ville Birch i hvert fald ikke stå ved.

1964 var det år, hvor Asger Jorn fyldte 50. Han var i en anden situation i livet. Han var ikke længere ung og primus motor i de kunstnergrupper, som formulerede tidsånden. De unge var optaget af andre kunstretninger, især amerikansk popkunst. Nu var Jorn i stedet en anerkendt mester, der måtte udgøre sin egen bevægelse.

1. april 1964 skrev Birch til Jorn, at "i dag har jeg til banken indbetalt penge, så gården på Læsø er din. Tillykke med den. Jeg tror, du vil få megen glæde af denne

1 *Asger Jorn på Bangsbohave siddende foran bagsiden af stuehuset, der vender ned mod haven. Fotograferet i oktober 1968.*

gård, og jeg vil sammen med min familie, så hurtigt jeg kan, tage derop og gøre det hele i stand til dig".

Birch og Jørgen Haugen Sørensen tog derefter til Læsø. De indlogerede sig ved Vesterø Søndre Kirke i den gamle rødmalede præstegård og fandt hurtigt ud af, at Jorns nyerhvervelse lå afsides og var i en dårlig forfatning. Den havde længe stået ubeboet som en ødegård.

Birch og Haugen Sørensen forelskede sig også i øen og besluttede at købe et hus hver. I august samme år tog Karie og Børge Birch til Læsø og kørte rundt og så på huse, som var til salg. På Karie Birchs fødselsdag, 3. august, så de på Vesterøgård på Agersigen 4, en vinkelgård i udkanten af Vesterø Havn. Det tolkede hun som et godt tegn, og de besluttede at købe den.

Haugen Sørensen havde haft sin første udstilling i Galerie Birch i oktober 1960. Det var galleriets åbningsudstilling efter nogle års pause og blev en kæmpesucces. Haugen Sørensen købte et hus i udkanten af Paris og havde kontakt med Jorn både i Paris og i Norditalien.

Asger Jorns bror, forfatteren Jørgen Nash, havde i efteråret 1960 købt ødegården Drakabygget på grænsen mellem Skåne og Hallandsåsen. Fra begyndelsen var Jorn involveret i ombygningen af den fem længer store gård. I juli eller august 1961 var Jorn på besøg og malede bl.a. et billede, han gav titlen *Drakabygget*. Han var der også flere gange i løbet af sommeren 1962 – bl.a. ledsaget af sin tyske gallerist Otto van de Loo. Samme år indledte Jorn og Nash udgivelsen af tidsskriftet *Drakabygget – for kunst mod atombomber, paver og politikere.*

Drakabyggets tidligere lade var ved at blive bygget om til atelier for Jorn, og i den forbindelse havde Jorn – der havde det med lidt uklare aftaler – givet Nash tilladelse til ubegrænset trækning på sin konto hos bankbestyrer Andersen i Handelsbanken. Det blev misbrugt, og Jorn måtte afbryde samarbejdet med Nash i november 1962. Situationen blev ikke bedre af, at Nash gik til medierne og kaldte broderens opsigelse af samarbejdet for "frikadellens flugt over plankeværket".

Jorn var en internationalt kendt maler, selv om det

egentlig var lidt imod hans væsen. Da Nanna mange år senere havde født deres søn Ib i Paris, fik Jorn næste morgen besøg af gallerist Willy Omme og Birte Beck i Colombes. Jorn åbnede døren med rodet hår og erklærede, at hans søn var blevet født om natten, men meget betegnende ville han gerne, hvis Birte Beck kunne lave "rigtig dansk mad" for at fejre sønnens fødsel. Jorn var dybest set en nostalgisk hjemmefødning, og efter bruddet med broderen stod han igen og manglede et holdepunkt i Skandinavien.

Første gang, Jorn aflagde besøg på Læsø, var i august 1965. Birch mente, at en Jorn-udstilling i Norge kunne blive en succes, fordi nordmændene – med Edvard Munch – havde alle forudsætninger for at værdsætte hans kunst. I al hast blev der arrangeret en vandreudstilling, som skulle vises i Bergens Kunstforening i september 1965, i Trondhjems Kunstforening i oktober samme år og på Kunstnernes Hus i Oslo i december. Det viste sig, at Birchs fornemmelse var korrekt, for udstillingen blev en kæmpesucces. Forøvrigt førte den også til, at Jorn fik kontakt med Per Hovdenakk, dengang journalist ved *Bergens Arbeiderblad.*

Jorn og Birch havde lynende travlt. I Aarhus havde Birch fået lov at disponere over Galleri ved Aaen, som var lukket for sommeren. Her havde Jorn i juli stillet en række lærreder op og arbejdede som en gal for at få de nye billeder klar til tiden.

Birch elskede store biler, og sammen kørte de et par dage til Læsø. Jorn havde ikke kørekort og var også på det punkt afhængig af folk, som hjalp med det praktiske. Bangsbohave var slet ikke sat i stand endnu, men Birchs gård var taget i brug. I den ene ende var stuehuset, på midten den tidligere lade og i den fjerne ende den tidligere stald. I laden havde Birch indrettet et opholdsrum, hvor han havde sit trommesæt stående. Han elskede jazzmusik.

Birch ønskede mere luft på grunden, og han og Jorn gik ude på marken og fældede træer. Efter nogle timer erklærede Jorn, at han ville gå ind og drikke en øl.

Det var Birch, der indkøbte farver, pensler og lærred for Jorn. Af en eller anden grund stod et større lager af farver inde i opholdsrummet. Jorn brugte meget at male hos venner og bekendte. Hvis de havde et billede, kunne han finde på at male videre på det – med de farver, der tilfældigvis var for hånden. Jorn var ikke interesseret i de farver, som naturen har på Læsø. Der findes imidlertid én farve, Læsøgrøn, som bruges på mange gårde til træværket og stalddørene. Den er også anvendt på Birchs gård, hvor der stod en dåse, som Jorn tog i anvendelse.

Mens Birch intetanende arbejdede videre med træfældningen, gik Jorn spontant i gang med at male den ene langvæg i laden. Ejendomme på Læsø er lave og kringlede, mørke og med forskellige gulvniveauer. Maleriet fungerer som en dekoration, der binder det seksten meter lange, meget forskelligartede rumforløb sammen.

2 *Yderste venstre felt af det vægmaleri, som Jorn i august 1965 udførte på Børge Birchs gård. Det er en nocturne-scene. Solen er gået ned, mørket har sænket sig, og alt er gået til ro. Fotograferet ca. 1979.*

Det er et af Jorns private billeder – malet til en ven på et sted uden offentlig adgang. Det begynder til højre med et stort regulært vægfelt, hvor der er malet en scene med mange figurer. Det fortsætter mod venstre hen over en døråbning, hvis sider er meget dybe og indeholder hvert sit skjulte billede af erotisk karakter. Til venstre for døren er endnu et stort vægfelt med en sol tegnet som et ansigt og i det ene hjørne en enorm maske, der i sig selv består af flere mindre masker. Måske et portræt af gårdens ejer. Jo længere billedet rykker mod venstre, jo mørkere bliver det, som om en munter dag lakker mod enden, og solen er ved at gå ned. Længst til venstre – rundt om et hjørne – har Jorn malet en nocturne-scene, som især kendes fra hans kunst i 40'erne og 50'erne. Det er nu aften, og alt er faldet til ro.

Udflugten til Læsø varede ganske få dage. 8. august 1965 var Birch og Jorn tilbage i Aarhus for at arrangere fotografering og indramning af malerierne til vandreudstillingen i Norge.

De næste tre år viste Jorn sig slet ikke på Læsø. Regnskabsbøger fra Galerie Birch viser, at Birch begyndte at udbetale beløb til håndværkere for renovering af Bangs-

bohave i juni 1967. Hele efteråret og vinteren 1967 blev der hver måned betalt håndværkerregninger. Det fortsatte med mellemrum gennem hele 1968, og der blev også betalt håndværkerregninger i januar, november og december 1969.

Sammen med ægtefællen Matie havde Jorn en bolig i Paris i Rue de Tage. Typisk for Jorn havde han både en loftsetage, hvor han malede, og en lejlighed på tredje sal, hvor de boede. Efter bruddet mellem dem i december 1961 flyttede han til en lejlighed på Boulevard de la Gare, som han imidlertid mistede i november 1964.

Jorn havde gang i mange projekter samtidig. Der var en omfattende brevveksling. Længe hørte man ikke fra ham, men så pludselig stod han der. Som en vagabond levede han nu i en kuffert og rejste fra hotel til hotel, når han ikke boede hos venner og bekendte. Ofte havde han halvt færdige malerier sammenrullet med sig.

3 *Det store felt til venstre for døren på Jorns vægmaleri hos Birch. Solen, der er malet som et ansigt, er på himlen og skinner på den store eng til venstre. Nederst til venstre ses en stor figur, hvis to blå øjne hver er som mindre masker. Den murede trappe og de sortmalede spær med lysstofrør og hjemmelavede skærme minder om den måde, som Birch senere indrettede Jorns atelier på. Fotograferet ca. 1979.*

Jorn var et hemmelighedsfuldt menneske. Han kunne lide at gemme sig af vejen. "Jorn er i byen", lød rygtet, men som regel opdagede man det først, når han allerede var rejst videre. I perioder skiftede han opholdssted næsten dagligt.

Læsø var et sted, hvor han kunne forsvinde, men selv det var vanskeligt. Danmark er et lille land. Det rygtedes snart, at han var på Læsø, og så kom der journalister for at opsøge ham. Nogle gange ankom de uden aftale, og det brød Jorn sig ikke om.

Bangsbohave består af to let adskilte længehuse.

Stuehuset var lavt, mørkt og fugtigt. For at mindske fugten blev der støbt nye gulve og lagt parketgulv i stuerne og linoleumsgulv i køkkenet. Ved en omfattende operation blev tværbjælkerne på alle spær hævet, så loftshøjden kunne øges undtagen i siderne, hvor spærene gik ned, og hvor loftet derfor blev skråt. Meget hjalp det ikke. Stuehuset forblev mørkt og trangt.

Om sommeren var der varmt i Albissola og Paris, og så var det behageligt for Jorn at opholde sig på Kattegatøen. Her kunne han få luft. I betragtning af, at han anvendte

Bangsbohave til at se børnene i sommerferien, forbavser det, at han slet ikke indrettede sovepladser i stuehuset.

Til at renovere Bangsbohave brugte Birch de samme håndværkere, tømrer Kurt Strøm og murer Jens Lillethorup, som han selv havde anvendt på Vesterøgård. Renoveringen af Jorns atelier fik lighed med den måde, Birch havde sat sin lade i stand på.

I Bangsbohaves tidligere stald træder man ind i gavlen mod øst, og i denne del af bygningen er staldstrukturerne endnu synlige. Oprindelig var her en midtergang med hestebåse mod nord og fåresti mod syd. De buede staldlofter af molersten og midtergangen er bevaret. Til hver side er indrettet et soverum, og i selve midtergangen blev indbygget et thekøkken.

4 *Det store felt til højre for døren. Det er her, billedfrisen begynder. Solen er lige stået op, og himlen er endnu farvet gul og rød. Solen kaster sine stråler ud over en mark med mange figurer. Yderst til venstre ses døråbningen med de to malerier med erotiske motiver, der er skjult i selve dørnichen. Fotograferet ca. 1979.*

Mod vest er bygningen helt forandret, for her rev man loftet ned, så der kom et stort maleratelier helt op i kip. At komme ind i dette rum føles som at træde ind i det atelier i laden på Drakabygget, som Jorn havde mistet ved broderstriden. Midt i malerateliereret blev muret en pejs og i forbindelse med den en trappe, der fører op til etagen over soverummene, resterne af det oprindelige høloft. Her blev indrettet papiratelier.

På atelierets sydside tilføjede Jorn en garage, der er åben mod vest, og som mod øst har et redskabsrum. Her opbevarede han lister til blændrammer, lærred på ruller og farve.

Det første, der skete i sommeren 1968, var, at der ankom to unge mennesker fra Holland. De havde medbragt et telt, formentlig fordi de fra Albissola var vant til, at Jorns huse var den rene ruin. Naboen, minkavler Erland Stoklund, blev tilkaldt, og med en le slog han græsset, der stod meterhøjt på gårdspladsen.

De to unge mennesker blev en måned. Det var Martha, en af Maties døtre med Constant, der havde sin ven med. Hun var en skønhed med helt sort hår. Jorn havde lært sine børn at tale mange sprog – også dansk. Stoklund talte ikke engelsk, og de to unge mennesker kun et gebrokkent dansk. De lånte en robåd af Jørgen Haugen Sørensen.

Derefter dukkede Jorn selv op. Naboen var beskæftiget med at sætte en skillevæg op midt i stuen. Jorn gik og malede denne væg og væggene i atelieret.

Martha studerede antropologi og fortalte Jorn, hvad hun havde læst. På det tidspunkt, i 1967-68, var Jorn optaget af fransk strukturalisme. Næste dag kom han og havde læst det samme og ville diskutere og havde en anden mening om det hele. Det var ikke let.

Jorn blev på Læsø helt til midten af oktober. I sin regnskabsbog noterede Birch ud for 29. oktober 1968, at han af Jorn havde købt fem små oliebilleder, hver på 46 × 55 cm, udført på Læsø til en samlet pris på 37.500 kr. Jorn gav billederne titler på sproget i det land, hvor de var blevet til. Hvis man søger i Guy Atkins' registrant, finder man under 1968 præcis fem billeder med det angivne mål og titler på dansk: *Sandhedens øjeblik, Den gamle debutant, Den forfløjne strand, Sø og land* samt *Skovro.*

Jorn gav et interview til *Ekstra Bladet,* som blev bragt tirsdag 22. oktober 1968. Det fremgår heraf, at Jorn havde haft Bangsbohave i fire år, men at han i det tidsrum sammenlagt kun havde haft tid til at opholde sig dér i ti minutter. Det forhold var ændret. Nu havde han rigtig taget gården i besiddelse bl.a. med indretningen af et stort atelier. "Mærkeligt nok, siger han. Men det er egentlig det første, jeg har, som er indrettet helt efter mit eget hoved". Det fremgik af *Ekstra Bladet,* at han netop havde foretaget indtoget på gården sammen med sønnen Ole og de to andre unge slægtninge.

Jorns udtalelser afspejlede hans nye situation i tilværelsen. På spørgsmålet om, hvorfor han var havnet på Læsø, svarede han, at "det var nærmest en tilfældighed, men bag det ligger nok, at jeg, da jeg jo ikke har noget med dansk kulturliv at gøre, men alligevel er og føler mig som dansker, måtte finde et sted, hvor jeg kunne sidde uden at gøre nogen noget. Det er selvfølgelig en illusion at tro, det kan lade sig gøre. Men alligevel ... Man kan godt sige, jeg er her for at blive lidt glemt. Rådne lidt op, lige så stille. Måske er det starten på retræten. Man skal jo også tænke på sine gamle dage. Nu vil jeg koncentrere

5 *Asger Jorn: Den blonde hede, 1964-68. Olie på lærred, 100 × 72 cm. Motivet synes at være en ø befolket af eventyrlige væsener. Bruun Rasmussen Kunstauktioner oplyser i katalog nr. 720, at det på bagsiden er betitlet og betegnet A. Jorn, Gotland 1964 og Læsø 1968. Guy Atkins' fortegnelse registrerer ikke en eventuel tekst på bagsiden af malerierne. Derfor findes der intet overblik over, hvilke malerier, der på bagsiden er betegnet med Læsø som oprindelsessted.*

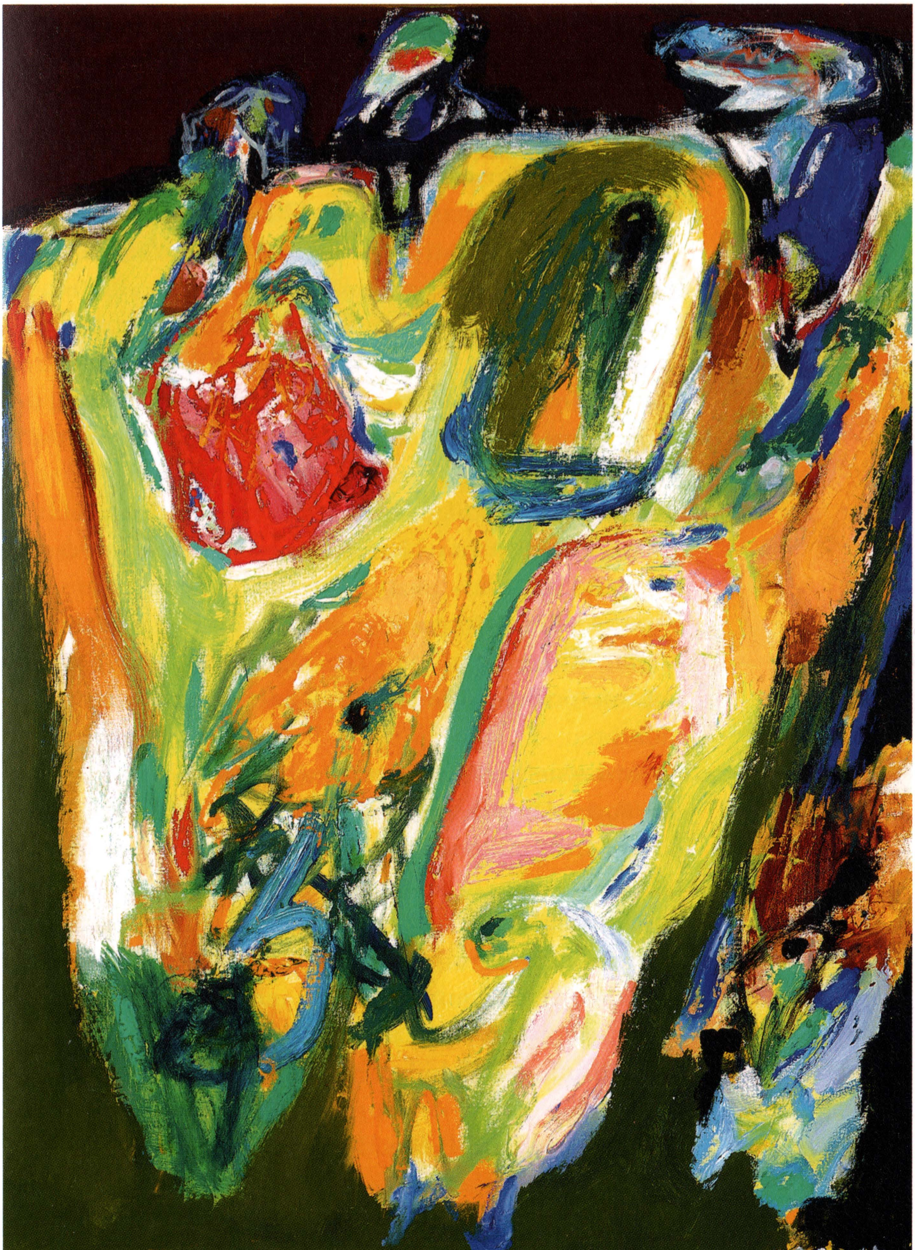

mig om maleriet", erklærede han – naturligvis med baggrund i, at hans projekt på 24 bind om 10.000 års nordisk folkekunst var blevet indstillet i foråret 1967.

Den direkte grund til at *Ekstra Bladet* opsøgte Jorn var, at der i midten af oktober var blevet holdt et møde i Statens Museumsnævn. Silkeborg Kunstmuseum var blevet oprettet ved en stiftende generalforsamling 14. juni 1966. Man havde gennem halvandet år søgt Statens Museumsnævn om tilladelse til at ansætte Per Hovdenakk som daglig leder, men det var nu blevet endelig afvist med henvisning til, at han var journalistuddannet.

Per Hovdenakk var selv i København den dag, og aftalen var, at en embedsmand i kulturministeriet efter mødet skulle ringe til naboen, Erland Stoklund, der så skulle sørge for, at Jorn kom til telefonen. Kunstanmelderen Gunnar Jespersen var også til stede i ministeriet og ønskede at interviewe Jorn om situationen, men det afslog han.

Det var derfor, *Ekstra Bladets* journalist og fotograf uanmeldt opsøgte Jorn på Læsø. Der verserede rygter om, at Jorn ville indstille donationerne til Silkeborg Kunstmuseum, fordi hans kandidat ikke havde fået direktørstillingen. Klogeligt afholdt han sig fra offentlig polemik herom, fordi det kunne have skadet oprettelsen af selve museet.

Nu havde Jorn fået nok af uanmeldte besøg. På *Ekstra Bladets* foto fra oktober 1968 (gengivet på omslaget) bestod Bangsbohave af to selvstændige længehuse, men på det foto, som Frank Lund tog i juni 1969 af Jorn, som hælder vand fra en gryde kartofler, ses i baggrunden en netop opført mur mellem stuehuset og atelieret. Nu var det ikke længere muligt at køre ind på gårdspladsen og derfra gå direkte ind i atelieret.

Der findes et maleri, som med sikkerhed er malet på Læsø i efteråret 1968. I april 2003 solgte Bruun Rasmussen ved auktion 720 *Den blonde hede*, der ifølge kataloget er betegnet Gotland 1964 og Læsø 1968 på bagsiden. Dobbeltdateringen viser, at det er et rigtigt rejsebillede. Erland Stoklund hentede ofte Jorn ved færgen i Vesterø

Havn, og han medbragte nogle gange lærreder, der allerede var bemalede og nu skulle gøres færdige. Jorn har også påbegyndt lærreder på Læsø og derefter taget dem med og færdiggjort dem andre steder. Museum Jorn ejer et sådant værk. Jorn malede tolv billeder på Gotland i sommeren 1964. *Den blonde hede* er et af dem og var med på vandreudstillingen i Norge i efteråret 1965, og derefter er det blevet bragt til Læsø, hvor Jorn har malet videre på det. Det *er* også et rigtigt ø-billede – uanset om det er Gotland eller Læsø, der refereres til. Man ser en lysende gul-grøn ø befolket af eventyrlige personer omgivet af mørkt vand. Der er ingen tvivl om, at Jorn har fundet sig godt til rette på Gotland i sommeren 1964.

Man kunne ikke bare tage telefonen og ringe til Jorn. Hvis børnene ville vide, hvor deres far befandt sig, måtte de ringe til Birch. I Peter Bramsens litografiske værksted i Paris ringede telefonen altid hen mod den sidste i måneden. Jorn havde næsten lidt forfølgelsesvanvid. Hvis telefonen ringede, blev han nervøs og bad Peter Bramsen tage den. "Hvis det er til mig, så sig, jeg ikke er her, men tag imod besked", forklarede han og stod imens lige ved siden af og hviskede, så alle kunne høre det: "Hvem er det"?

Jorn havde heller ikke telefon på Bangsbohave. Det var den egentlige grund til, at der opstod et bekendtskab mellem ham og Erland Stoklund. Jorn havde en rød damecykel, og når der skulle telefoneres, kom han susende ind på naboens gårdsplads. Samtalerne var til Italien og Frankrig og gik over rigstelefonen.

Der var også nogle gange, hvor Jorn var der, men hvor Stoklund havde fået besked på at sige, at han ikke var der.

I et atelier foregår alt mellem kunstneren og lærredet. Resten er uvedkommende og skal bare være i orden, så det ikke forstyrrer.

Jorn var meget optaget af arkitektur, især samspillet mellem kunst og arkitektur, og skrev i 1940'erne og 50'erne meget om emnet – det meste vendt imod funktionalisme og moderne byplanlægning. Derfor er det værd

at bemærke, at hans boliger og atelierer var overraskende funktionelt indrettet.

Et ganske bestemt mønster gik igen i Jorns boliger – og også de steder, hvor han indrettede sig midlertidigt. Som regel holdt han bolig og atelier adskilt, så han kunne arbejde uforstyrret i sin egen rytme. Selve atelieret bestod ofte af to rum: et til at male i og et til at skrive og overnatte i. Han foretrak at have lærreder opspændt på blændramme stående på en lav hylde, flere ved siden af hinanden. I hans atelierer er der som regel sidelys fra et højtsiddende vindue på den nordvendte væg.

Når man kom ind i maleratelieret på Bangsbohave, så man i det første hjørne en håndvask svinet til med farve, fordi der blev renset pensler i den. Alle vægge var malet hvide undtagen bag håndvasken, hvor væggen var beklædt med imiterede fliser af grønt vinyl. Ved siden af vasken stod en stor brunmalet radiator, og her var også bevaret et enkelt staldvindue. De øvrige staldvinduer på sydvæggen var muret til. Jorn arbejdede ved endevæggen mod vest. Her var i forlængelse af hinanden opsat to lave hylder, hvor der kunne stå op til seks lærreder, som han flyttede rundt på. Jorn foretrak at arbejde på denne måde, hvor det opspændte lærred gav en elastisk, let duvende modstand mod penslens tryk. Hvis der manglede lidt på et billede, kunne han finde på at duppe farven på med fingrene; Jorn havde meget nervøse hænder. Foran endevæggen stod altid et lille bord med to plader slået op og med den korte side ind mod endevæggen. Bordpladen var dækket af et stykke plastic, hvor der lå farvetuber og dåser med Ripolin, lakfarve af høj kvalitet. Jorn kørte ikke farverne ud på plasticen for at blande dem – han tog dem ublandet direkte fra tuben og gav dem bare den rigtige konsistens med linolie, terpentin og tørrelse. Atelieret har betongulv, men foran endevæggen, hvor Jorn stod og arbejdede, havde han beklædt gulvet med en bred stribe linoleum. I hjørnet stod en stigereol, som Jorn selv havde samlet. Den stod altid helt til højre med den smalle side op mod endevæggen. I den og i vindueskarmen lå en stak italienske og tyske kriminalromaner. Når han var

på rejse, læste Jorn den slags for at øve fremmedsprog. På nordvæggen ud mod gårdspladsen var et langt smalt vindue med beslag til gardiner, så Jorn kunne trække for, når han ville være fri for indblik. Hvis Jorn gennem dette vindue så, at der kom gæster ind på gårdspladsen, skyndte han sig ud af atelieret og ind i hovedbygningen og tog imod dem fra køkkendøren. Derved undgik han, at uvedkommende kom i atelieret. På saddeltagets nordside er der to striber tagplader af gennemskinneligt plexiglas. På hvert af de fem spær er monteret to lysstofrør med skærme fremstillet af zinkblik, så alt elektrisk lys kastes over mod endevæggen.

Det skete en enkelt gang, at Erland Stoklund kom ind i atelieret, mens Jorn stod og arbejdede. Stoklund troede, at en maler gjorde et enkelt maleri færdigt ad gangen. Han så, at Jorn havde stillet fire-fem malerier ved siden af hinanden på den lave hylde og var i færd med at male gul på dem alle. Senere samme dag eller dagen efter ville han så på tilsvarende vis give dem alle blå eller grøn. Stoklund blev chokeret over, at det foregik på den fabriksagtige måde.

Ved at have to soveværelser i atelierbygningen sikrede Jorn, at han kunne have sin egen døgnrytme – hvile sig i pauser i arbejdet, male hele natten, gå sent i seng og stå op om formiddagen – uden at blive forstyrret af familien.

Midt i maleratelieret var en pejs – og ved denne førte en trappe op til papiratelieret. Fra trappen kunne han betragte værkerne i maleratelieret fra en anden vinkel. I papiratelieret var der en enkelt stribe gennemskinnelige plexiglasplader i taget, og under dem stod et bord, hvor Jorn kunne sidde og læse, skrive og male akvareller og gouacher. Dette bord var også dækket med plastic. Ved siden af stod den blå sofa, han arvede, da moderen, Maren Jørgensen, døde i september 1970. Over for bordet stod stablet oven på hinanden to metalskuffedarier, hver med fem brede, lave skuffer. Her blev færdige og ufærdige billeder opbevaret, når Jorn ikke var på gården. For at forhindre tyveri signerede han først værker, når de forlod atelieret. På hver side af skuffedarierne

stod en blå polstret lænestol fra moderens møblement. Det var her, Jorn og Birch sad og diskuterede. Der var store askebægre, som altid var fyldt til randen med aske og cigarstumper. Loftet og den skrå del af væggene var beklædt med fyrretræs profilbrædder, mens de lodrette vægge var hvidmalede.

Jorn var konstant omgivet af familie og venner, når han var på Bangsbohave. Han har ikke haft arbejdsro, og det giver anledning til at tro, at der er blevet skabt en del papirarbejder. De mest kendte papirarbejder fra Læsø er de såkaldte "prikbilleder". Jorn skænkede et af dem til Jørgen Haugen Sørensen. Med vandopløselig farve har han afsat en række punkter hen over hvide ark papir. Hvert billede er i en enkelt farve med dækhvidt ind imellem.

Den tyske kunsthistoriker Gerd Presler har registreret alle Jorns skitsebøger, som er delt mellem Museum Jorn og Henie-Onstad Kunstsenter. Et af katalognumrene fra Henie-Onstad består af otte løse blade taget ud af en skitseblok. De er udført med gouache, akvarel, oliekridt, blyant og dækhvidt. Der mangler omslag, men på et medfølgende stykke papir har Jorn betegnet dem som "laverede tegninger fra Læsø sommeren 1971".

6 *Asger Jorn arbejder i atelieret på Bangsbohave. Det er vanskeligt at identificere det maleri, han arbejder på. Måske er det Livets færden, 1969. Olie på lærred, 78 × 58 cm. Atkins nr. 1848. Fotograferet i april 1969.*

Næste gang, Jorn dukkede op på Bangsbohave, var i påsken 1969. Der eksisterer et oliebillede med dedikationen "Påske på Læsø, til Anette, 1969". Karie og Børge Birchs datter, Anette, havde fødselsdag 7. april, altså i påsken, og det er en fødselsdagsgave til den elleve år gamle pige.

Jorn må have fået besøg af endnu en journalist under dette ophold. Den Læsøbaserede Bernth Christensen offentliggjorde et interview "Til morgenkaffe hos Asger Jorn på Læsø" i *Vendsyssel Tidende* søndag 13. april 1969. Bernth Christensen beskrev indledningsvist, hvordan han er kørt ind på gårdspladsen "intetanende, at Asger Jorn blot en måned i forvejen én gang for alle med femtommer søm havde slået fast, at han ikke mere ville gå med til at lade sig interviewe". Men "da De nu er kommet herud, lad dette da være mit sidste interview", sukkede Jorn.

7 *Asger Jorn: Sommerens bål, 1969. Olie på lærred, 73 × 92 cm. Øverst til venstre ses sankthansbålet, hvis flammer farver himlen rød og orange. På marken i forgrunden står forskellige grupper af tilskuere. Til venstre er det måske familien Birch med Børge, Karie og Anette som den lille pige helt i forgrunden. Helt til højre står Asger Jorn måske selv – med skæg, der farves orange i skæret fra flammerne.*

Jorn tog altid imod gæster i køkkenet, hvor man bænkede sig om et lille bord i hjørnet. Mens Jorn lavede morgenkaffe, fortalte han, at han tidligere på året i Paris havde fået udgivet en kogebog, *La langue verte et la cuite.* "Jeg er vagabond. Jeg tror ikke, kunstnere har hjemme nogen steder i dag", forklarede Jorn, som også sagde, at "det er ligegyldigt for tilskueren, hvad jeg har villet med billedet. Det kommer an på, hvad han selv vil med det. Hvis han ikke har et personligt forhold til billedet, er det værdiløst for ham". Jorn oplyste, at han var begyndt at føle, det var svært at skille sig af med billederne. Det var, som om han ikke længere bare kunne ryste dem ud af ærmet.

Matie og Jorns søn, Ole, havde gået som kostskoleelev på Th. Langs Skoler i Silkeborg, hvor han tog studentereksamen i juni 1969. Jorn ankom til Silkeborg direkte fra London, hvor han havde været på British Museum og besøgt Guy Atkins. En af de første dage havde han et møde med direktøren for Reinhold Center – et lokalt firma, der forhandlede malervarer – og fik en reklamekalender udleveret. Jorn tog den straks i brug: førte ind, at han ugen forinden havde været i London, og anvendte den derefter resten af året som en form for lapidarisk dagbog.

Onsdag 18. juni var han til afslutningsceremoni på Th. Langs Skoler. Torsdag 19. juni arbejdede han på Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme med Didrek-fotos. Fredag 20. juni havde han møde med Jørn Utzon og borgmesteren i Silkeborg, og lørdag 21. juni var der endnu en afslutningsceremoni på skolen.

Samme dag kørte Jorn til Læsø med Ole og nogle af hans kammerater, bl.a. Frank Lund. Søndag 22. juni ankom datteren Susanne. Ole og hans kammerater rejste allerede mandag 23. juni, og tirsdag morgen rejste Susanne. Samme dag traf Jorn Peter Bramsen og Jørgen Haugen Sørensen, og om aftenen var der sankthansbål på stranden i Østerby, hvor Jorn løb på Birch.

"Lang fuld nat", skrev Jorn næste morgen i kalenderen. Alle var rejst, og han havde været alene på Bangsbohave.

Efter hjemkomsten fra bålfesten må han være gået direkte over i atelieret og malet et billede, der fik titlen *Sommerens bål.* Det er med sikkerhed et Læsøbillede, for få dage senere viste Birch det til Poul Ægidiussen, en ung lokal mand, der gik til hånde med smedearbejde. Det var lige blevet færdigt, fortalte Birch. Øverst til venstre ses et stort bål, der farver himlen rød og gul. På græsset i forgrunden står en række figurer og ser spørgende på hinanden. Flammerne spejler sig i ansigterne på menneskene omkring bålet. Det er et rigtigt sommerferiebillede og viser, hvor vidtspændende og forskelligartet Jorns Læsøværk er. Her har han lagt alle internationale ambitioner bag sig, for *Sommerens bål* minder mere om dansk kunst og Jens Søndergaard end andet fra de år.

Onsdag 25. juni ankom sønnen Troels og torsdag 26. juni sønnen Klaus, men allerede om lørdagen rejste de alle tre fra Læsø via Silkeborg til København. Det korte ophold på Læsø er typisk for det livsmønster, som fremgår af kalenderen for 1969: Bortset fra ugelange arbejdsophold i Colombes skiftede Jorn næsten dagligt opholdssted mellem byer som Paris, London, München, Marburg og København.

Jorn var ikke tiltrukket af lyset på Læsø, og som regel malede han sine billeder om natten i skæret fra lysstofrør. Han var heller ikke strandmenneske og ville ikke sidde ude i solen. Han havde dog planer om nede i haven at opføre en sekskantet pavillon, hvor han kunne sidde og skrive og iagttage naturen. Han lod træerne i haven tynde ud og plantede mirabelletræer. Hvis han havde set et rådyr eller en hare på marken, fortalte han om det til Stoklund.

Ingen på Læsø interesserede sig for Jorns billeder. Det var dengang et kulturelt u-land. Man forstod ikke den måde, han arbejdede på.

Ud over keramikeren Erik Nyholm var Jørgen Haugen Sørensen den eneste danske kunstner, som Jorn havde kontakt til. Med et forskud fra Birch havde Haugen Sørensen i 1965 købt en lille vinkelgård, Svinehave på Thorasvej 4. I 1970 solgte han den og købte den meget større

Søbygård øst for Byrum. Derved kom han til at bo endnu tættere på Jorn.

Jørgen Haugen Sørensen kom hos Jorn – og omvendt. Haugen Sørensen var ret forhutlet dengang og kom op til Bangsbohave for at få gratis øl og mad. "Så blev jeg forstyrret igen", kunne Jorn udbryde, når Haugen Sørensen var gået. De sad ved det lille bord i køkkenet. Jørgen Haugen Sørensen forklarer, at når man var sammen med Jorn, så talte han i ét væk. Jorn elskede at fortælle historier – f.eks. om den spanske borgerkrig. Jorn fyldte rummet. Han var et skægt og levende menneske og kunne le, så hele huset rystede.

Han kunne også blive reserveret og optræde som en meget sky person. Så ville han have ro. Ville være alene. Jorn kunne forsvinde. Han var hemmelighedsfuld og sagde ikke til nogen, hvad han ville gøre. Han gjorde det bare – fordi han godt kunne lide, det kom som en overraskelse.

De to kolleger diskuterede kunstteoretiske emner. Jorn tog den slags meget bogstaveligt. Han troede f.eks. ikke på, at en uendelig linje er krum. Han troede heller ikke på, at man kan folde og halvere noget ud i det uendelige – på et tidspunkt er der ikke mere materiale, hævdede han.

Hvis man talte med Jorn, og samtalen blev afbrudt – måske fordi han skulle af sted – så var det sådan, at når man mødte ham næste gang – måske et halvt år senere – så fortsatte han samtalen, lige hvor den var blevet afbrudt.

Jorn var en blanding af et meget fint menneske og lidt af en bisse. Derfor var han så morsom, og man kunne føle sig helt høj efter at have været sammen med ham.

Det var ikke uden grund, at Jorn i 1957 havde skænket et billede med titlen *Jægeren* til Umberto Gambetta. Det var hans ven i Albissola, og en aften i september 1969 havde de siddet og drukket sig fulde. Jorn havde fortalt om Bangsbohave og besluttede at vise Umberto huset med det samme.

I kalenderen skrev Jorn ud for søndag 28. september 1969 "rejst til Paris med Bertho". Ud for mandag 29. sep-

tember "Paris. Med Bertho til Aarhus mandag". Tirsdag 31. september 1969 "rejst til Frederikshavn med Bertho og Ole". Onsdag 1. oktober noterede Jorn lakonisk "på Læsø med Ole og Bertho".

Umberto Gambetta skulle prøve at gå på jagt på Jorns grund. Jorn brød sig ikke selv om det og bad derfor Erland Stoklund – der havde jagthund – om at gå med. "Pas på, han skyder på alt, om det så er en gråspurv", advarede han.

Allerede næste dag, torsdag 2. oktober 1969, tog de tilbage til Silkeborg. Fredag 3. oktober skrev Jorn i kalenderen "rejst til Fredericia med Bertho, der fortsatte til Italien. Tilbage til Aarhus hos Kjærholm. Aarhusbåden om natten til København".

Det rastløse program, hvor der dagligt blev skiftet opholdssted, nærmest som om Jorn følte sig forfulgt, var typisk for perioden.

Oprindelig havde Jorn frigjort sig fra det indremissionske miljø, som han kendte fra sin opvækst. På Læsø stødte han ind i det igen. Lis og Erland Stoklund var troende mennesker og har utvivlsomt været chokerede over deres nye nabos levemåde.

Stoklund fik 150 kr. om måneden for at passe huset og tænde for oliefyret, når Jorn ringede og sagde, han var på vej. I januar 1971 købte Jorn Jørgen Haugen Sørensens gamle landrover, vist model 1954, og den skulle Stoklund også holde køreklar.

I begyndelsen var relationen mest pekuniær, og da de månedlige penge holdt op med at blive anvist i løbet af vinteren 1969-70, indstillede Stoklund arbejdet. Det havde store konsekvenser, da det i januar 1970 satte ind med streng frost. Vandrørene og radiatorerne sprang, hvad der forårsagede stor vandskade i det nyistandsatte hus. Da Ole Jorn, Frank Lund og et par andre kammerater ankom i januar 1970 for at besigtige ejendommen, blev de fjendtligt modtaget. Vandrørene var sprunget, så de ikke kunne tappe vand, men naboen ville ikke give dem vand. I stedet måtte de smelte sne.

Modsat de fleste andre danske kunstnere forstod Jorn,

hvad en dygtig gallerist kunne gøre for ham. Birch var medvirkende til, at Jorn var blevet så populær. Birch stod for alt det praktiske. Han skulle organisere det hele: køre bil for Jorn, sætte Bangsbohave i stand, betale regninger, hver måned sende penge til Jorns børn, købe farver, lærreder og samle lister til blændrammer og sætte lærred på.

Birch skrev hele tiden til Jorn og beklagede sig over de regninger, han havde betalt. 23. maj 1969 skrev Birch, at "jeg har lagt 50.000 kr. ud for dig. Troels Jorn siger, der ingen penge er kommet. Jeg kan sælge dine billeder, når jeg har nogle". 12. december samme år skrev Birch atter, at "jeg har ingen penge til at betale for dig i banken eller på Læsø. Jeg kommer til Paris og henter 3-4 mindre ting og tager ud og sælger dem. Er det en ide?" Der skete åbenbart ikke meget, for 2. juni 1970 skrev Birch, at "mit tilgodehavende er nu 42.883 kr. Kan du give mig seks mindre ting her i sommer, så jeg kan få lidt skillinger i banken". Birch bad tit Jorn om "nogle små hurtige, gerne med rød, for de sælger bedst". Jorn var ikke uvillig, og i begyndelsen var det den slags, han malede på Læsø.

Jorn troede ikke på autoriteter. En dag kom han kørende på Læsø i sin landrover og stødte ved et uheld sammen med en anden. Føreren af den anden bil styrtede ud og var meget ulykkelig og bad så mindeligt Jorn om ikke at anmelde uheldet til politiet, "for jeg har ikke kørekort". "Jamen, det har jeg da heller ikke", svarede Jorn med et grin. Birch havde en beach buggy, men da han kun brugte den til at køre ned til stranden, anså han det for unødvendigt med nummerplader. Begge følte sig tilpas med de uregulerede forhold på Læsø.

Jorn spiste tit på Østerby Hotel, og hver gang betalte han det dobbelte af, hvad maden kostede. Det var for at vise, at det var en stor mand, der var kommet til øen.

Jorn indrettede sig primitivt i sine boliger. Han var vant til at bo på hotel – hvor man kun har det mest elementære omkring sig – og privat havde han det sådan, at han ikke omgav sig med for mange ting.

Det var først efter hans død – da Bangsbohave i en

Næste opslag:
8 *Børge Birch ca. 1966.*

9-10 *Asger Jorn: Himmelhund, 1970. Olie på lærred, 73 × 92 cm. Henie-Onstad Kunstsenter, Høvikodden. Forside og bagside. Det blev udstillet på Øjets blikstille i april 1972 og er med stor sandsynlighed malet på Læsø, men ingen eller meget få af billederne fra den udstilling er betegnet Læsø på bagsiden. Der står således heller ikke Læsø på bagsiden af titelbilledet, Øjets blikstille, som tilhører Louisiana. "En himmelhund" var datidens slangudtryk for en person, som kan klare det hele. Det må vist være et portræt af Børge Birch.*

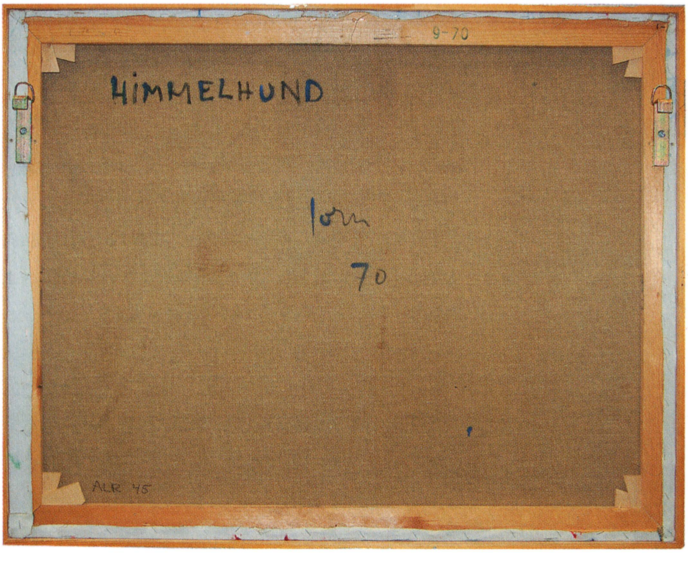
9-70
HIMMELHUND
Jorn
70
ALR 45

årrække blev udlejet til turister – at der blev opført en skillevæg i soveværelset i atelieret. I Jorns tid stod sengene i den ene ende, og der var håndvask og toiletkumme i den anden – uden adskillelse.

Det eneste, han var interesseret i, var almueting og bondemøbler. En smule inventar stod i huset fra den forrige ejer. Andet kom fra et dødsbo på den trelængede tanggård på Lille Strandgårdsvej 1, hvorfra Jorn erhvervede en slagbænk, en kommode og en aflang skammel. Troels Jorn kørte rundt i landroveren til steder, hvor man kunne finde bondemøbler samt gamle glas og tallerkener. På en tanggård ved siden af Østerby Kirke boede Leo Becker, søn af forfatteren Knuth Becker. Der var et forfærdeligt svineri, men mange gamle ting, og her købte Troels Jorn den anden slagbænk, som står på Bangsbohave.

Nu skulle gården sættes i stand efter vandskaden i januar. 12. juli 1970 skrev Birch til Jorn, at "jeg skal gøre en meget stor indsats for at Bangsbohave er helt klar fra 20.-30. september. Det er meget svært med arbejdskraft her lige nu, men jeg går i krig, og du skal nok finde et dejligt hus, når du kommer". Jorn ankom dog, før Birch havde regnet med.

En aften i slutningen af august sad Peter Bramsen på Bjørnø og kiggede ud over vandet. Der var mørkt, og det eneste, man hørte, var bølgerne. Pludselig blev stilheden brudt af nogen, som spillede *Ølhunden glammer* på trompet ude fra vandet. I en fart fik Bramsen tændt en petroleumslygte og løb ned til stranden.

Rundt om pynten sejlede et stort træskib, og i stævnen stod Asger Jorn og spillede trompet. Ombord var desuden Troels Jorn, to af dennes kammerater og den ene kammerats mor og far, som var kaptajn på skibet.

Få dage senere sejlede det lille selskab til Kiel – det gjorde man dengang – for at hente toldfrie øl. Kammeratens forældre lagde skib til, og Jorn gav selve turen. Han var meget rationel: Hvor mange er vi … i hvor mange dage … det blev tusind øl samt et større lager af spiritus.

Herfra sejlede skibet til Ærø, hvor man fik følgeskab af Otto van de Loo. Han ankom i en splinterny plasticmotorbåd, og ombord var også hans datter Marie-José, hans nye veninde Ilse og dennes datter Bettina.

Herfra gik det op gennem Lillebælt. Jorn kunne godt lide at prøve at drikke folk under bordet, og måske har han søgt at gøre det med Otto van de Loo, men van de Loos veninde var forarget over selskabet. Derfor sejlede de bagefter i motorbåden, mens Jorn og Bramsen var ombord på sejlskibet og kunne give den en tand til.

Jorn vidste, at Bramsen oprindeligt ville være sømand, så når Jorn tog violinen frem, var der altid et par sentimentale sømandssange til ære for Bramsen. Bramsen stod af i Aarhus eller Grenaa, fordi han skulle tilbage til familien og sin egen båd på Bjørnø. Jorn stod muligvis også af her og tog toget til Frederikshavn, fordi han ikke var begejstret for at sejle.

Over for Bramsen havde Jorn talt en del om huset på Læsø. Jorn elskede at fortælle historien om, hvordan han havde købt huset ubeset af en mand, han havde truffet i et tog.

Imens gik Ole Jorn og Frank Lund og arbejdede på Bangsbohave for at udbedre ødelæggelserne efter vinterens vandskade. De var ankommet 16. august og blev til 28. august. Da det forlød, at et kæmpestort træskib var gået til kaj i Vesterø Havn, smed de, hvad de havde i hænderne, og tog ned og oplevede, hvordan der sydede af liv ombord.

Der fulgte flere dage med fester, hvor Jorn spillede på violin, Otto van de Loo på harmonika og de unge mennesker på guitar. Da venner og forretningsforbindelser forlod Bangsbohave, blev kun sønnerne Troels og Ole samt dennes ven Frank Lund tilbage. Det blev hverdag og tid til at snakke, og Jorn arbejdede i atelieret.

Denne sommer fandt Jorn også tid til at tage til Hjørring for at arbejde på I. Chr. Sørensens litografiske værksted. I 1952 havde Jorn tegnet syv litografier, som aldrig var blevet trykt i oplag. Nu rettede han dem igennem, ændrede farverne og udgav dem under titlen *Silkeborg*

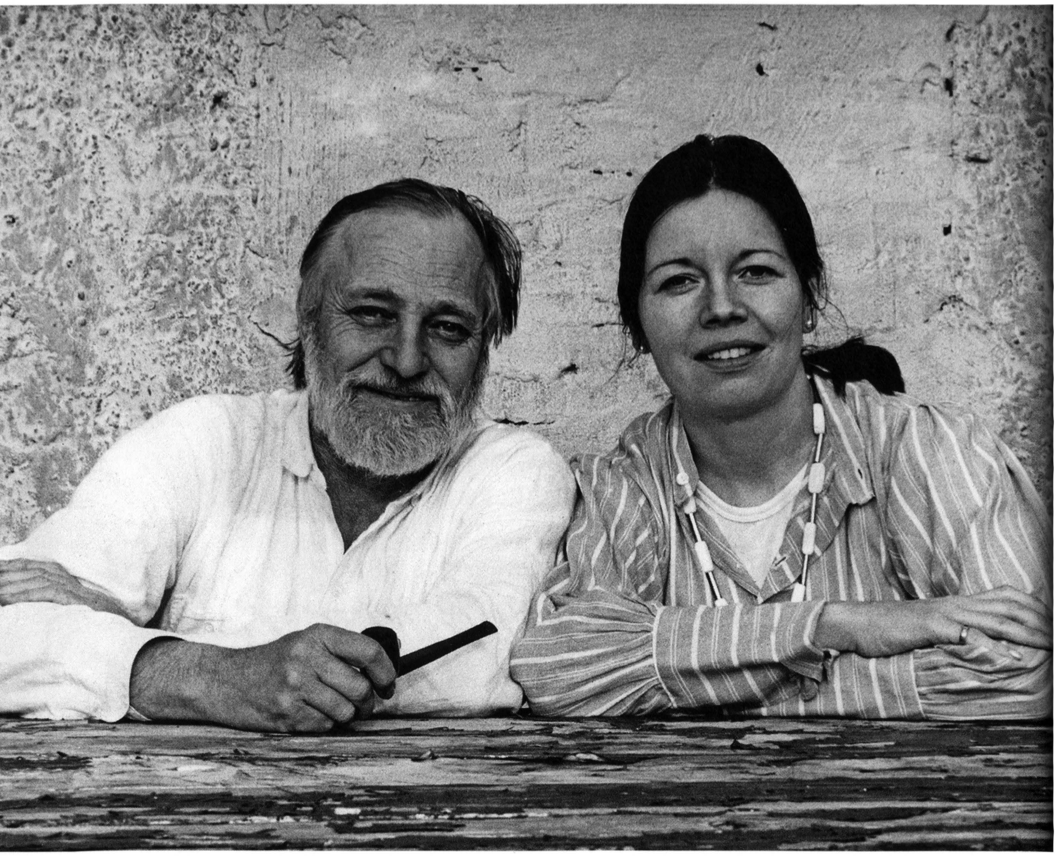

11 *Asger Jorn og Nanna Enzensberger, formentlig fotograferet i Albissola i sommeren 1972.*

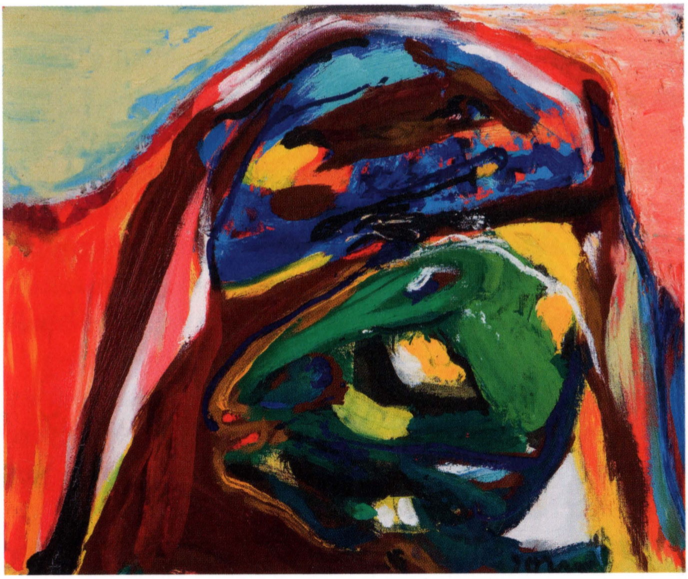

12 *Asger Jorn: Farvelfærd, 1970. Olie på lærred, 46 × 55 cm. Motivet er en mand, der skjuler ansigtet i en kvindes hår, og ligesom andre motiver fra 1970-71 blev dette anvendt i et farvetræsnit, Message essoristique (1971). Inspirationen stammede fra Edvard Munchs træsnit Mandshoved i kvindehår (1896).*

Suiten, fordi de var blevet til under hans ophold på tuberkulosesanatoriet i Silkeborg 1951-53.

Et par år senere viste Galerie Birch udstillingen *Øjets blikstille* med i alt sytten malerier. Heraf var et enkelt malet 1963-71, mens de øvrige fordelte sig med otte fra 1970 og otte fra 1971. De otte værker dateret til 1970 er formentlig malet på Læsø i august-september det år. Et af dem, *Det utilgængelige forræderi,* er med sikkerhed et Læsøbillede, for det er med på et af de fotografier, som Frank Lund tog på Bangsbohave i august 1970. Hovedparten af de otte billeder er "nogle små hurtige" malet på opfordring fra Birch.

Et af de interessante er *Himmelhund.* "En himmelhund" var dengang et meget brugt slangudtryk for en person, der kan det hele. Måske er det i virkeligheden et portræt af Børge Birch. Det er et af de mange sene billeder, hvor Jorn satte blå og rød sammen. Jorn brugte to forskellige blå farver. Den ene var pariserblå, der har det grønne gemt i sig. Derfor bruges den blandet med gul til at skabe en smuk grøn. Den anden er ultramarinblå (og koboltblå), der har det røde gemt i sig; derfor bruges ultramarin blandet med rød til at skabe en smuk violet. Når rød sættes op mod ultramarin, bliver det Middelhavet. Når Jorn valgte at sætte rød op mod pariserblå, blev det Kattegat, fordi den røde kalder den grønne komplementærfarve frem i den pariserblå. Et andet af de interessante billeder hedder *Farvelfærd.* Titlen har ikke meget med motivet at gøre, for det forestiller en mand, som skjuler sit ansigt i en kvindes hår. Formentlig skildrer det Jorns forhold til Nanna Enzensberger, som han havde mødt få måneder inden.

I det tidlige forår 1970 havde Jorn været på en verdensrundrejse. Turen var begyndt i januar i St. Gallen i Schweiz, hvorfra han fløj til New York. Her havde han 10. februar fernisering på en udstilling hos John Lefebre Gallery. I marts var han i Las Vegas, Honolulu og Hawaii, og derefter rejste han til Kyoto og Tokyo, hvor Susanne studerede. Efter et ophold fortsatte han med Susanne til Hongkong, New Delhi, Teheran og Beirut. Rejsen sluttede, hvor den var begyndt, i St. Gallen i april 1970.

Ved ferniseringen i Lefebre Gallery havde han truffet Nanna Enzensberger, som efter Jorns hjemkomst dukkede op i Colombes og indlogerede sig på det lokale hotel. Første gang, Birch nævner at have truffet hende i Paris, er i et brev dateret 2. juni 1970. Erland Stoklund har forklaret, at da hun senere på sommeren kom til Læsø, præsenterede Jorn hende som sin sekretær. Stoklund tænkte, at det i så fald måtte være hans privatsekretær.

I de første år havde det været sådan, at Jorn var alene og malede. Der indtraf en forandring omkring den tid, da Nanna ankom. Nu var der flere mennesker omkring ham, og der begyndte at ske mere.

Nanna ankom først, efter at gæsterne fra sejlturen var taget afsted. Hun var meget musikalsk, og hun og Jorn spillede sammen. Jorn havde indkøbt alle mulige instrumenter, bl.a. en kornet, som han ville have, at Jørgen Haugen Sørensen skulle spille på. Selv spillede Jorn på violin og trompet. Han ønskede, at de alle tre skulle spille sammen. Nanna spillede på en slags banjo.

Efter Jorns død blev Nanna med sønnen Ib boende halvandet år på Bangsbohave. Hun var ludfattig, og de havde næsten intet at leve af. Ingen ville have med den unge kvinde at gøre, fordi hun var tysker.

Jørgen Haugen Sørensen fortæller, at en dag kom Jorn kørende i landroveren med Nanna ved posthuset i Byrum. En lille rød bil var parkeret lige foran. "Jeg kan ikke lade være, jeg kan ikke lade være", skreg Jorn og kørte lige op i den holdende bil. "Det var også Jorn", som Jørgen Haugen Sørensen tørt bemærkede.

Jorns mor, Maren Jørgensen, døde i september 1970. Formentlig er Jorn og Nanna taget fra Læsø til begravelsen i Silkeborg og derfra videre til Colombes.

Der gik et år. 1. maj 1971 skrev Jorn til Birch: "Jeg regner med at komme til Danmark midt i juni og håber, at du vil sørge for, at der foreligger et sæt oliefarver med flere tuber af alle cadmiumfarver, grøn émeraude, koboltblå, ultramarinblå, monastralblå, rød lak, koboltviolet, eventuelt andre grønne og godt med sort plus 5 kg titanhvidt

13 *Asger Jorn arbejder i atelieret på Bangsbohave. Han står foran Uden titel, 1971. Olie på lærred, 97 × 130 cm. Atkins nr. 1938. Billedet er anbragt på den lave hylde på endevæggen. I forgrunden det lille bord med pensler og farver. Fotograferet i august 1971.*

14 *Asger Jorn: Bel-Air, 1971. Olie på lærred, 89 × 116 cm. En mand klædt i grønt og med Jorns ansigtstræk suger den "gode luft" ned i de syge lunger.*

15 *Asger Jorn: Hvisken, 1971. Olie på lærred, 81 × 100 cm. Henie-Onstad Kunstsenter, Høvikodden. Den nedgående sol farver himlen rød og gul. Himlen dirrer, fordi den er malet med slyngede penselstrøg som hos Edvard Munch. En langstrakt sky ligner halsen på en svane – der snarere skriger end hvisker. Det fugleagtige væsen til venstre kaster en slagskygge, som det ofte ses hos Edvard Munch, og stirrer frontalt på os. Jorden er rød. Som en diagonal ligger til højre en nordisk kvinde med blå øjne, blondt hår og lys hud. Hvorfor ligger hun der – man tager ikke solbad om aftenen.*

el. lign. En rulle lærred ca. 2 m bred ville også være godt. Jeg har nu haft atelieret i Bangsbo så længe, at der skal til virkelig at ske noget der".

I samme brev bad han Birch om at finde et hus på Læsø, hvor direktøren for Kestner-Gesellschaft i Hannover, Wieland Schmied, hans kone og deres barn kunne bo til leje de sidste to uger af juni. De ville ankomme omkring 17. juni. 28. maj rapporterede Birch tilbage til Jorn, at farver samt lærred var ankommet, og at landroveren stod køreklar.

20. og 21. juni 1971 var et større hold samlet på Bangsbohave. Wieland Schmied, Guy Atkins og Otto van de Loo var ankommet for at forberede den udstilling hos Kestner-Gesellschaft, som åbnede 16. februar 1973. Nanna var der også – højgravid. Selskabet tog over til Birch for at se det store vægmaleri og var bagefter ude at køre i hans beach buggy. Den sad fast i sandet, så de måtte skubbe den fri – og det var ved at gå galt for den højgravide Nanna.

Til stede var også Troels Andersen, der siden 1961 havde assisteret Guy Atkins med at registrere Jorns billeder, og som nu lå i position til at blive den kommende leder af Silkeborg Kunstmuseum. Andersen ønskede, at han og Jorn skulle være helt enige om, hvad der var hensigten med museet. Derfor arbejdede de på en fælles *Aftale om museets fremtid*, som skulle forelægges bestyrelsen.

Det fremgår af Andersens dagbog, at Jorn erklærede, at patafysikerne, lettristerne og situationisterne var de mest avantgardistiske i Paris efter Anden Verdenskrig. Andersen spurgte Jorn, hvorfor han havde samlet værker af James Whistler til museet. "Det er fordi Whistlers billeder er selvdestruktive. Whistler ødelægger selv det, han har bygget op i billederne", svarede Jorn.

Helt generelt udtalte Jorn, at "det er ikke det, man selv tror, man gør, der har betydning. Det er noget helt andet, man gør, hvis man i det hele taget laver noget". Andersen noterede i dagbogen, at der i atelieret stod to-tre store billeder, blot påbegyndt med undermaling i form af store, grove strøg.

16 *Børge Birch foran Øjets blikstille (1971), som i dag tilhører Louisiana. Det var hovedbilledet på udstillingen af samme navn, som åbnede 26. april 1972 på Galerie Birch. Af udstillingens sytten billeder var otte malet i 1970 og otte i 1971, alle formentlig på Læsø.*

Det var lige omkring sankthans, og solen stod højt på himlen. Der var helt stille – det virkede, som om selv tiden stod stille. I dagbogen kaldte Andersen det nirvana. Andre må have haft en lignende oplevelse, for titlen på Galerie Birchs udstilling blev netop *Øjets blikstille.*

Den røde tråd gennem Jorns liv var et ønske om at udforske Nordens særlige kultur og billedverden. I december 1961 havde han oprettet Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme, der skulle stå for en serie på 24 bind om 10.000 års nordisk folkekunst. For egne midler ansatte han Gérard Franceschi og Ulrik Ross til at optage bogseriens fotografier – bl.a. på Gotland i sommeren 1964. Af flere grunde måtte Jorn i marts 1967 indstille projektet.

I kalenderen for 1969 skrev Jorn ud for 19. juni, at han arbejdede på instituttet med Didrek-fotos. Han var ved at være afklaret omkring, at han nu i stedet ville lave en enkelt bog med myterne om Didrek. Grundstammen heri skulle være Franceschis fotografier fra Grötlingbo Kirke på Gotland, Jørgen Sonnes gendigtning af sagaen om Kong Didrek samt en tekst af den danske sprogforsker Niels Lukman. I 1943 havde Lukman påvist, at det skandinaviske legendestof fra vikingetiden var et ekko af faktiske hændelser omkring Donau og Sortehavet i 400- og 500-tallet.

Jorn benyttede mødet med Guy Atkins og Troels Andersen i juni 1971 til at gennemgå, hvad der var indsamlet af billedmateriale til bogen. I juli gjorde han en afstikker til Gotland med fly ledsaget af Niels Lukman og Guy Atkins. Han ville vise dem relliefferne på vestgavlen af Grötlingbo Kirke, den centrale del af hans materiale. De aflagde også besøg hos den estiske kunsthistoriker Armin Tuulse, den bedste kender af øens middelalderlige kunst.

I første del af august var Jorn i Randers for at sætte sit keramiske relief op i kulturhuset. Bagefter tog han tilbage til Læsø og erklærede over for Erland Stoklund: "Ja, nu har jeg knoklet som en gal, og så er det Matie, der snupper alle pengene". I december 1969 – dvs. før han mødte Nanna – havde han underskrevet en skilsmissebegæring.

Han udførte relieffet for at få råd til skilsmissen og derved slippe for de månedlige betalinger til Matie. Endelig var trykket på Jorns skuldre ved at blive lettet.

Aarhus Festuge 1971 blev holdt i den første uge af september. Fotograf Poul Pedersen stod bag to udstillinger i Kunstbygningen. Den ene var med de 21 lystegninger, som han og Jorn havde lavet i 1953 – i sanatorietiden – og som nu var blevet kopieret på fotografisk lærred. Jorn blev bedt om at komme til Aarhus for at signere dem, men var ikke rask og indvilgede først, da Poul Pedersen tilbød at sende et fly til Læsø for at hente ham – og bringe ham tilbage om aftenen. Jorn medbragte som gave en akvarel – formentlig udført på Læsø – et selvportræt med lang næse. Det var et forarbejde til *Nasobois*, et af de farvetræsnit, som han udførte senere på efteråret i Peter Bramsens værksted, blot spejlvendt, fordi det nu var trykt. Af Edvard Munch havde han lært, at man kunne tage et motiv fra et maleri eller en akvarel og skære det uændret på en træplade. Det gjorde intet, at det derved blev spejlvendt.

Den anden udstilling var en afprøvning af stoffet til Didrek-bogen. I udstillingskataloget var trykt et uddrag af Jørgen Sonnes gendigtning af sagaen og et udvalg af fotografierne fra Grötlingbo Kirke. Udstillingen bestod af fotostater af motiver, der knyttede sig til Didrek-myten. Niels Lukman holdt åbningstalen.

17 *Asger Jorn: Uden titel, 1971. Akvarel på papir, 25 × 22 cm. Museum Jorn, Silkeborg. Udført på Læsø. Oprindelig gave fra Asger Jorn til fotograf Poul Pedersen.*

Birch var et rigtigt mandfolk, som ud over motorløb interesserede sig for professionel boksning, og da Jorn aldrig deltog i sine egne ferniseringer, tog de torsdag 2. september i stedet til et stort boksestævne i Vejlby-Risskov Hallen med Tom Bogs og Jørgen Hansen som hovednavne.

Han havde gjort en undtagelse fra sit princip om ikke at lade sig interviewe. Fredag 3. september 1971 bragte *Midtjyllands Avis* artiklen "Asger Jorn fandt sit fristed på Læsø" skrevet af Carsten Elsted og med nye fotografier af Bernth Christensen. Jorn forklarede, at "tidligere har tiden kun tilladt kortere ophold på øen (...), men i år har han opholdt sig hele sommeren på

18 *Illustration til Asger Jorns artikel Poesiens Väg i det svenske tidsskrift Byggmästaren, 30. årgang nr. 4, 1951. Jorns billedtekst lød: "Indisk alpona. Tegnes hver morgen foran indgangen. Folkets kunstneriske traditioner er grundlaget for al kunst".*

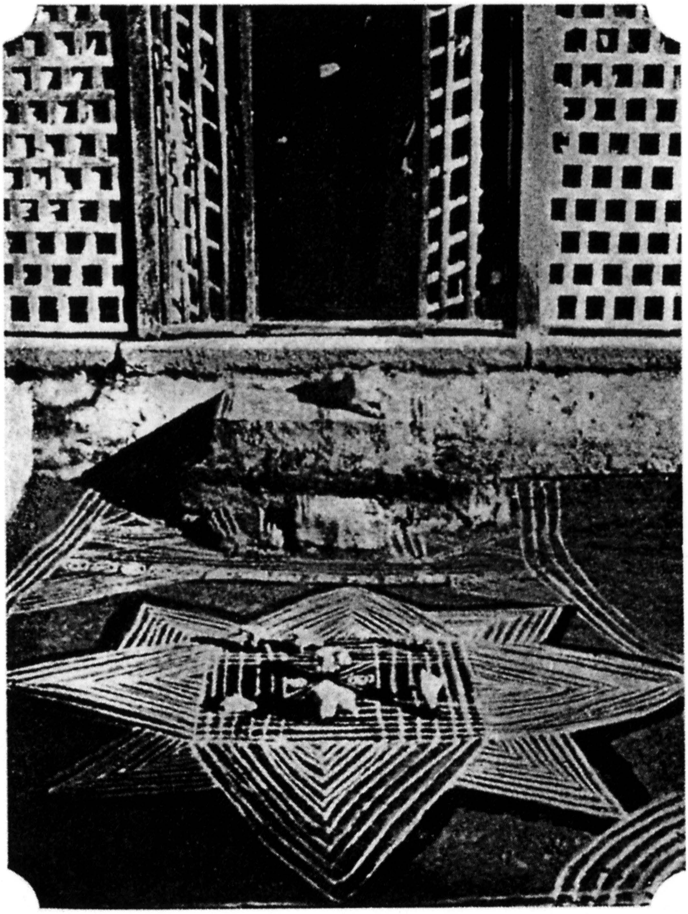

19 *Asger Jorn: Alpona – skrevet i sand, 1971. Olie på lærred, 163 × 130 cm. Det har ikke været muligt at få adgang til billedet, men det menes, at det er betegnet Læsø på bagsiden.*

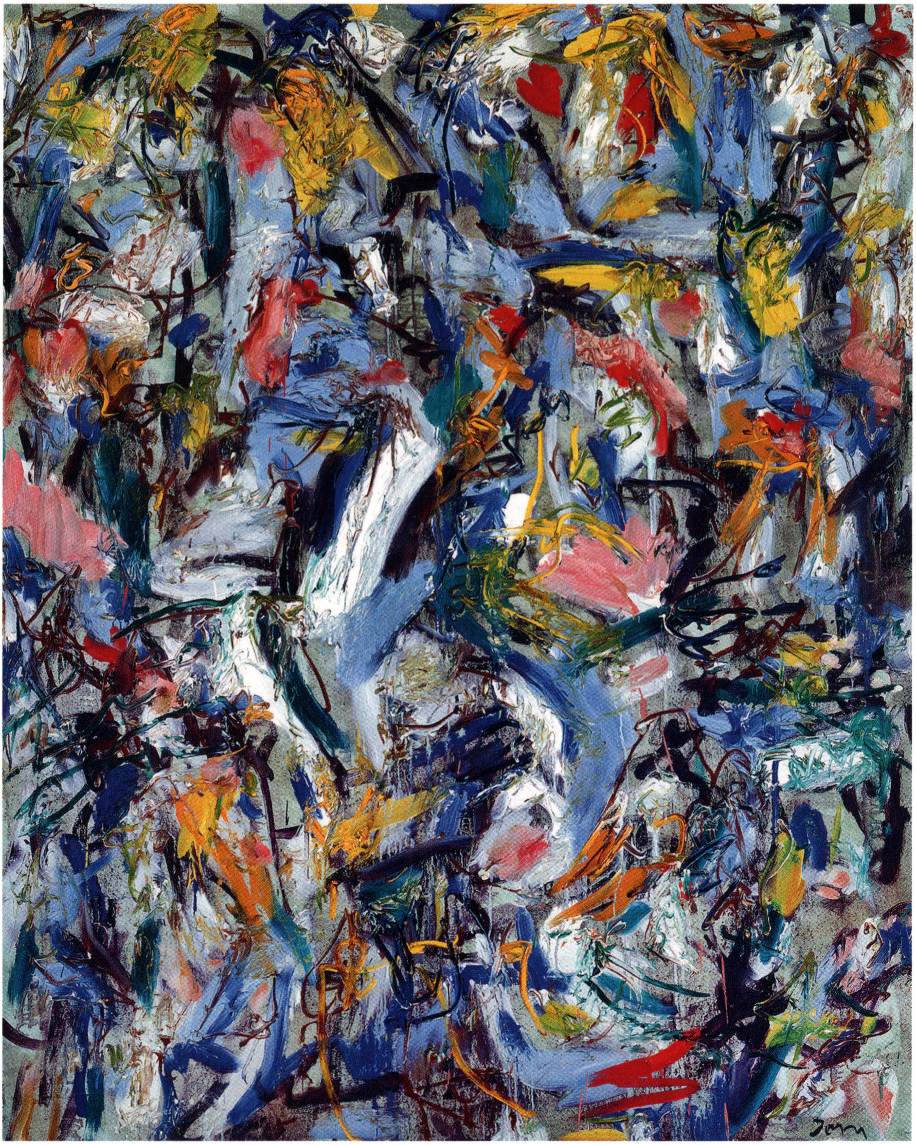

denne vidunderlige plet. Asger Jorn har også flere gange holdt jul og nytår på gården". Det sidste virker ikke helt sandsynligt. Jorn føjede til, at "han led af hjemve, når han var i gang med opgaver ude i Europa", og derfor havde han købt gården.

Om udstillingen af fotografier af Didrek forklarede Jorn, at "heri ser han den gamle strid mellem syd og nord, der er ekstra aktuel i dag, hvor syd og nord måske knyttes sammen i Fællesmarkedet". Udstillingen var Jorns indlæg i den debat om Danmarks og Norges tilknytning til Fællesmarkedet, som rasede i 1971 og 1972.

I brevet til Birch fra 1. maj 1971 havde Jorn til slut skrevet, at "jeg har nu haft atelieret i Bangsbo så længe, at der skal til virkelig at ske noget der".

Det kom til at holde stik. Otte af billederne fra *Øjets blikstille* er dateret med årstallet 1971. To af dem er af de "små hurtige", mens seks er store, gode malerier. Alle otte er formentlig malet på Læsø.

På titelbilledet, *Øjets blikstille*, kan man med lidt god vilje se de grønne farver fra naturen omkring Bangsbo. Et andet maleri med titlen *Det viser sig* er et mærkeligt billede. Jorn havde anvendt motivet på en plakat til en udstilling i december 1970 i Galerie Jeanne Bucher i Paris. Bagefter har han så udført det som maleri – hvad der må siges at være en usædvanlig rækkefølge. *Bel-Air* er et meget anderledes billede på grund af den lyse bund. Det forestiller en mand i grønt tøj med Jorns karakteristiske ansigt med fuldskægget. Begejstret slår han ud med armene. Her kan han ånde; her er "god luft".

Hvisken bærer i titlen en skjult reference til Edvard Munchs *Skriget*, men måske er det i virkeligheden *Sommerens bål* fra 1969, som Jorn har givet en mere dramatisk udformning. Himlen er farvet rød og gul, og især den ene sky er kommet til at ligne halsen på en skrigende svane. Det er et gådefuldt billede, for hvad betyder den blodrøde jord, den blå-grønne dæmoniske fuglefigur til venstre og den nøgne, blonde nordiske kvinde, som ligger udstrakt på jorden til højre. Hvem er hun? Nanna var en mørkhåret sydeuropæisk kvinde.

Jordens fødsel er en skildring af den gravide Nanna. Den ny Jorns fødsel blev til jordens fødsel, og senere på året gentog han motivet på det store farvetræsnit *Le future du passé*.

Alpona er det bengalske navn på de mønstre, som indiske kvinder maler på jorden med hvid rispasta. Jorn havde formentlig set fænomenet på verdensrundrejsen. Folkekunst malet direkte på jorden har i det hele taget været inspirationskilde for meget maleri efter Anden Verdenskrig. *Alpona – skrevet i sand* er et væsentligt billede, der kæder den unge og den sene Jorn sammen. I en artikel i det svenske tidsskrift *Byggmästaren* havde han i 1951 anvendt et foto af de indiske mønstre som illustration til sine tanker om det bølgende ornament. Det var lidt upræcist, fordi alpona rent faktisk er et geometrisk mønster. Nu – 21 år senere – vendte han tilbage til disse ideer, men alligevel på en helt anden måde. Mange af Jorns billeder har dybest set en landskabsstruktur med en forgrund og en himmel foroven, men med *Alpona – skrevet i sand* frigjorde han sig fra dette og bredte i stedet et mønster jævnbyrdigt ud over hele fladen. Hjulpet på vej af mønsterets bundne form var han nået frem til en anden måde at male på. Billedets hvide farve refererer til, at mønstrene tegnes med rispasta.

Øjets blikstille åbnede 26. april 1972 på Galerie Birch – og fik forøvrigt en direkte hadefuld modtagelse af de danske anmeldere. "Den mangetydighed, der før kvalificerede Asger Jorn, er blevet slappere og en anelse diffus, som præsenteredes man for sommerdøsige notater: Tilløbet til noget, der skulle være blevet et billede af Asger Jorn. Hele den spændende og vedkommende symbolik, der tidligere lå lige under overfladen i hans arbejder – og var der i et par pletskud – anbringes nu med haglbøsse. Hvis den overhovedet er der. *Alpona – skrevet i sand* er et oplagt kønt billede. Alle de udvendige kvaliteter er i orden, og der er blevet et billede ud af det. Motivet kan være en strandbred, der gengives i nærlæsning og dækket af ting. Overfladen står og vibrerer om et udtryk som hos Pollock. Men hvor er det ret beset, tilskueren skal

med hen, og hvad demonstreres der ud over et æstetisk farveflip til en svimlende pris. (...) Varerne introduceres med fynd og klem. Asger Jorn har netop udført en serie farvetræsnit, som er blevet udbudt til salg. De annonceres med fed skrift i en gallerimeddelelse "Asger Jorn – sidste nyt fra Paris", som drejede det sig om frække trusser", skrev Hans Edvard Nørregård-Nielsen 2. maj 1972 i *Information.*

På *Øjets blikstille* stammede otte billeder fra 1970 og otte fra 1971. De var formentlig alle blevet malet på Bangsbohave. I april 2001 solgte Kunsthallen ved auktion 521 *Desorienteret succession,* der ifølge kataloget er betegnet Jorn 71 Læsø på bagsiden. På to af Bernth Christensens fotografier fra interviewet i *Midtjyllands Avis* ses Jorn stående foran *Uden titel* (Atkins nr. 1938) og bærende på *Uden titel* (Atkins nr. 1982), begge 1971. 29. oktober 1968 havde Birch noteret i sin regnskabsbog, at han af Jorn havde købt fem små billeder malet på Læsø. I 1969 har det formentlig drejet sig om et lignende antal. Det vil sige, at Jorn har malet 30 billeder på Læsø.

Der kom en lang periode, fra sommeren 1971 til efteråret 1972, hvor Jorn ikke satte sine ben på Bangsbohave. Der eksisterer en meget sparsomt udfyldt kalender for 1972. Den viser et noget andet livsmønster end kalenderen for 1969. Den rastløse rejsen omkring var stort set lagt på hylden. Måske fordi Jorn nu havde Nanna og den nyfødte Ib at tage hensyn til – eller ikke længere havde så mange kræfter. Når han i Albissola skulle gå fra stranden og op til huset, måtte han holde flere pauser undervejs. Det var, som om han ikke kunne få luft. Ind imellem kunne han blive grebet af stor træthed. Det var begyndt i sommeren 1970, men var nu blevet meget værre.

I januar 1972 var Jorn optaget af at gøre sine farvetræsnit færdige hos Peter Bramsen. I august afleverede han tolv nye billeder til brug for en udstilling hos John Lefebre Gallery. Ellers var han mest beskæftiget med at lave skulptur. Mange blev formet i ler; omkring tyve af dem blev også støbt i bronze – med individuel patinering

af hele oplaget – og til slut kastede han sig over marmorskulptur. Arbejdet med skulptur foregik i Albissola, Milano og Carrara.

Verner Permild skrev 18. april 1972 til Jorn, at han var begyndt at tilrettelægge Didrek-bogen. Under et møde mellem dem i Colombes i midten af juli blev det besluttet at dele bogen i to bind, således at Jorns bidrag tog form af et selvstændigt bind. Derfor måtte Jorn rejse til Silkeborg i august for at søge efter nyt billedmateriale i instituttets arkiv.

Der er et interessant hul i Jorns kalender mellem 25. august og 28. september 1972. Ud for fredag 25. august har han skrevet "rejste til London, Danmark (Silkeborg, København), traf van de Loo, Stockholm, Tuulse". Det er tydeligt, at han er rejst til Danmark for at arbejde med billedmaterialet i instituttets arkiv i Silkeborg, og at han derefter har mødt Verner Permild i Dragør og Armin Tuulse i Stockholm. En måned senere, ud for torsdag 28. september, har han skrevet "afrejst fra Colombes til Milano, aftalt fotografering med Schubert".

Spørgsmålet er, hvad han har foretaget sig mellem 25. august og 28. september. Han *kan* kortvarigt have været på Læsø. Den norske folkeafstemning om tilslutning til Fællesmarkedet blev holdt 24.-25. september 1972 og resulterede i et nej. Den danske foregik 2. oktober 1972 og endte med et ja. Jorn var formentlig på Bangsbohave på et tidspunkt i august-september og fik besøg af Per Hovdenakk lige efter eller måske snarere lige før den norske afstemning. Her malede Jorn sandsynligvis de billeder, som Troels Andersen fandt i ufærdig form, da han i 1978 blev sendt op for at tømme metalskuffedarierne.

Jorn mente, han blev overvåget, fordi han var imod Danmarks tilslutning til Fællesmarkedet. Der var blevet kastet en sten gennem et vindue til huset i Colombes. Jorn troede, det var fordi, han var imod Fællesmarkedet. Hovdenakk søgte at berolige ham og sagde, at det nok bare var skolebørn, for det vendte ud mod en smøge til en skole, og gennem den rude kunne man se Jorn sidde og skrive på skrivemaskine.

Efter det norske nej og det danske ja gav Jorn Birch besked på at skaffe penge til et hus i Norge. Han ville flytte og bad Hovdenakk lede efter et egnet sted. Hovdenakk gjorde dog aldrig forsøg på at finde et hus i Norge, fordi han fandt det hele lidt overspændt.

Jorn satte alt ind på at få sit eget bind af *Gotlands Didrek* færdigt. I to ringbind havde han samlet flere hundrede fotos i motivkredse afledt af Didrek-historierne. Fra arkiver og museer over hele Europa og somme tider fra postkort og ugeblade hentede han elementer til sin billedrække. En tredjekorrektur af teksten lå allerede færdig, men redaktionen af det enorme billedmateriale var ikke afsluttet.

17. november 1972 skrev Jorn fra Carrara til Birch, at "som vi har omtalt, regner vi med at holde jul på Læsø og glæder os til at se jer. Her har jeg gået og fumlet lidt med marmorskulpturer. (...) Det er ganske sjovt, men en langsom proces. Også med bronzerne kniber det at få dem færdige, men det kommer vel en dag".

På vej på juleferie var Jorn 20. december hos Verner Permild i Dragør for at drøfte det videre arbejde med Didrek-bogen.

Næste dag var han i Silkeborg og benyttede lejligheden til at konsultere sin gamle læge fra indlæggelsen på sanatoriet i 1951-53. Grunden var vedvarende problemer med vejrtrækningen. Lægen konstaterede høj feber og lungebetændelse og ordinerede en penicillinkur.

Fra Silkeborg ringede Jorn til Erland Stoklund og bad ham tænde for oliefyret, så der var varmt, når han ankom næste dag.

Nanna og Ib rejste op fra Tyskland. Troels Jorn og hans hustru kom og blev en uges tid. Stoklund hjalp med at fælde et træ – det skulle være fra Jorns egen mark – og satte en fod på. Hos købmand Zeuthen havde Jørgen Haugen Sørensen hørt, at Jorn var syg, og kiggede forbi, men gik igen, da han fornemmede, at Jorns sønner ikke brød sig om besøget.

Da Jorn ankom, havde han sagt til naboen, at han led af lungebetændelse. Lis og Erland Stoklund syntes, det

var en sær lungebetændelse. Jorn havde skiftet kulør. Han var grå i huden. Det var tydeligt, at han var meget syg.

Mellem jul og nytår fik Jorn en blodstyrtning og var sengeliggende. Han havde næsten ingen kræfter. Nanna sad ved siden af sengen og strikkede. Hun brugte meget tyndt garn, og det blev en slags halstørklæder med et hjerte i hver ende. Dagene gik, og strimlerne blev længere og længere.

Nytårsaften 1972/73 blev fejret hos familien Birch. Jorn gav som værtindegave Karie Birch en akvarel – formentlig det sidste, han har malet på Læsø.

Per Hovdenakk havde 20. december skrevet, at han kunne komme forbi Læsø på vej til Silkeborg for at diskutere en planlagt udstilling på Henie-Onstad Kunstsenter. Han ankom en af de første dage i januar. Han havde været i Hjørring og Frederikshavn og tog færgen over. Jorn lå og sov. Nanna gik ind og fortalte, at Hovdenakk var kommet, og Jorn kom ind for at hilse. De fik en bajer og snakkede. Jorn var meget mat, tydeligt mærket i ansigtet af sygdom. De talte sammen en halv time, så var Jorn atter træt og gik ind for at lægge sig og sove. Imens spadserede Hovdenakk en lang tur, fordi Nanna var optaget af den lille Ib. Da han kom tilbage om aftenen, gik Nanna i seng. Han sad i køkkenet og fik en bajer eller to, og så kom Jorn op igen. De snakkede. Jorn sagde: "Jeg er syg, jeg spyttede blod". "Så må vi til læge med det samme", svarede Hovdenakk.

Næste dag tog de til Silkeborg og flyttede ind på Hotel Dania. Der blev atter ringet efter lægen fra sanatorietiden. Ti minutter senere kom han, tilså Jorn, og derefter kørte de sammen til hospitalet. Derfra blev Jorn sendt til røntgenundersøgelse på lungeafdelingen på Århus Kommunehospital. Han skulle indlægges og gennemgå radiumbehandlinger – men insisterede på at komme tilbage til Læsø.

"Jeg har noget arbejde, jeg skal have gjort færdigt", forklarede han et par dage senere til Erland Stoklund. Det var de to ringbind med fotografier til Didrek-bogen, han tænkte på.

20 *Asger Jorn på vej ned fra papiratelieret med de tidstypiske sortmalede lister. Øverst til venstre ses de gennemskinnelige tagplader og under dem arbejdsbordet med bordpladen dækket af plastic. Her malede Jorn akvareller og gouacher. Oprindelig var sten-trinene helt nøgne, siden blev de beklædt med træ. Først efter Jorns tid blev der sat et gelænder op. Under armen bærer Jorn Uden titel, 1971-72. Olie på lærred, 73 × 91 cm. Atkins nr. 1982. På fotografiet er maleriet endnu ikke helt færdigt. Fotografiet er taget i august 1971.*

Da Jorn ankom til Læsø, tog han først ind hos Jørgen Haugen Sørensen. Han havde en kasse øl og en flaske brændevin med. Lægerne havde sagt, at pletterne på lungerne ikke var rester efter den gamle tuberkulose, men et angreb af lungekræft, helt præcist i bronkierne. Jorn ville ikke tage hjem i huset og fortælle det til Nanna – men han kunne ikke drikke noget, kastede blod op, og det endte med, at Jørgen Haugen Sørensen kørte ham hjem.

Få dage senere måtte han tilbage til lungeafdelingen på Århus Kommunehospital. Jorn havde ringbindene med. Behandlingerne var udmattende, men hver gang, han var kommet sig en smule, fortsatte han side for side, billede for billede, med at planlægge Didrek-bogen.

Onsdag 21. februar 1973 havde han besøg af Per Hovdenakk. Fra Oslo skrev Hovdenakk et par dage senere tilbage, at "jeg er meget glad for, at vi kunne mødes, og glad for, at du er i bedring".

I slutningen af marts kunne Jorn rejse sig fra hospitalssengen. Det første, han gjorde, var at tage til Dragør, hvor han 24. marts sammen med Verner Permild, Troels Andersen og en grafiker gennemgik de 130 sider, han havde nået at sætte op. "Det er ikke engang halvdelen af mit materiale", føjede han til.

Herfra fortsatte han til Albissola i håb om, at varmen ville gavne lungerne, men det blev hastigt værre, og han måtte bringes hjem i ambulancefly. 1. maj 1973 døde Asger Jorn på Århus Kommunehospital.

Fem år senere, i 1978, udkom *Gotlands Didrek* på grundlag af hans efterladte anvisninger.

Side 54:
21 *Asger Jorn ved Bangsbohaves vandpumpe. Fotograferet i oktober 1968.*

Bangsbohave i dag

Efter Asger Jorns død blev Bangsbohave i en årrække forpagtet af Erland Stoklund, som udlejede det til turister. Siden stod ejendommen tom og endte som en ruin. I 2007 solgte Nanna Enzensberger Bangsbohave til de nuværende ejere, som gik i gang med den store istandsættelse og indviede det i 2009 med henblik på anvendelse som gæsteatelier for kunstnere.

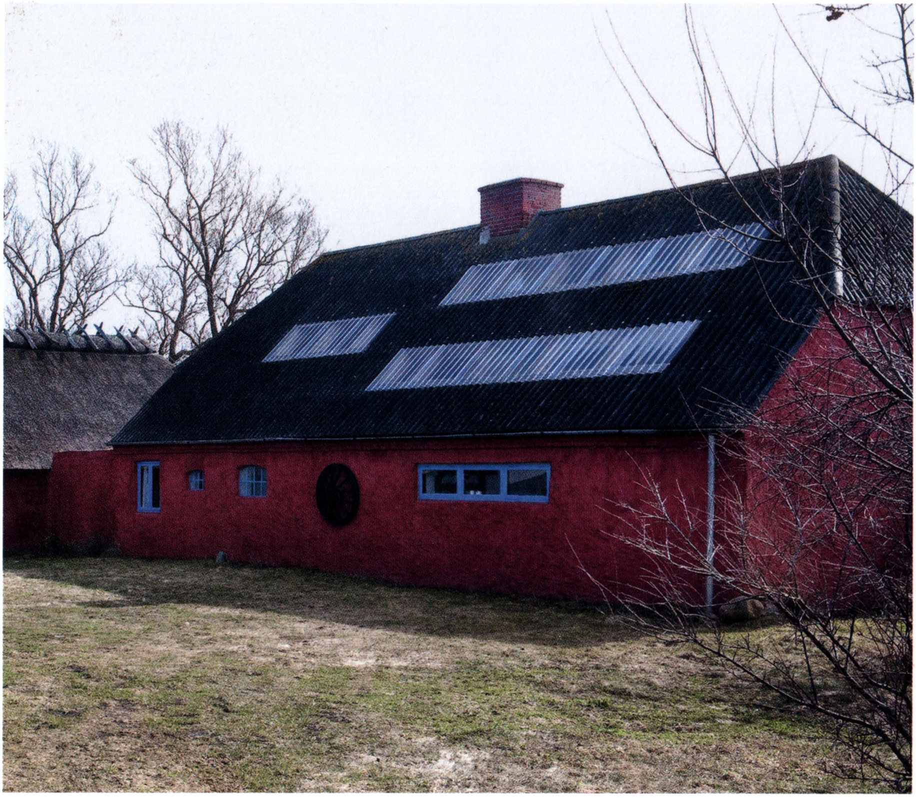

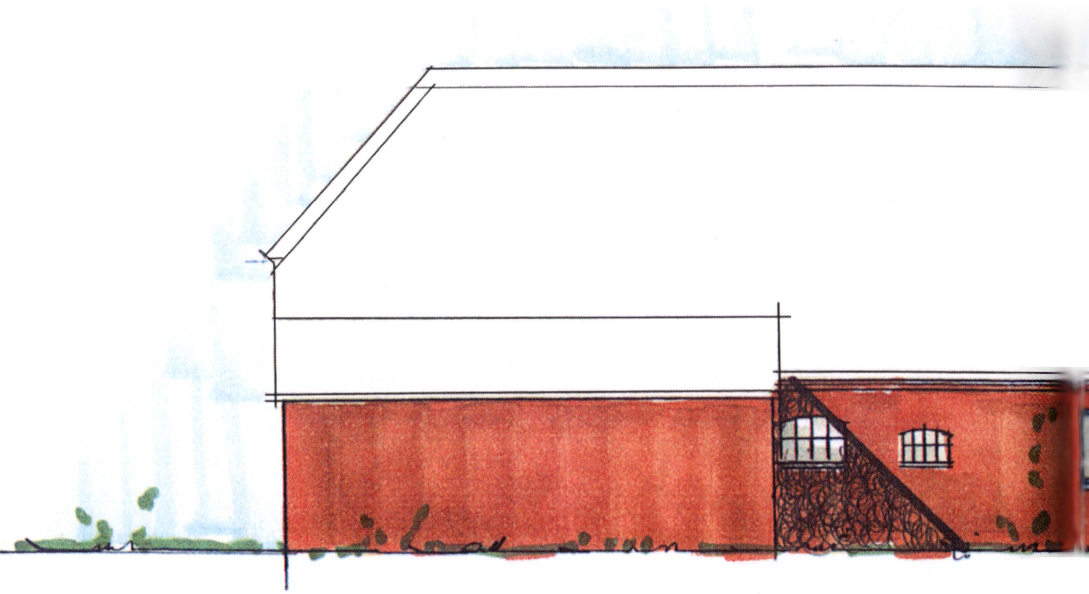

facade mod mark(bagside) - atelier

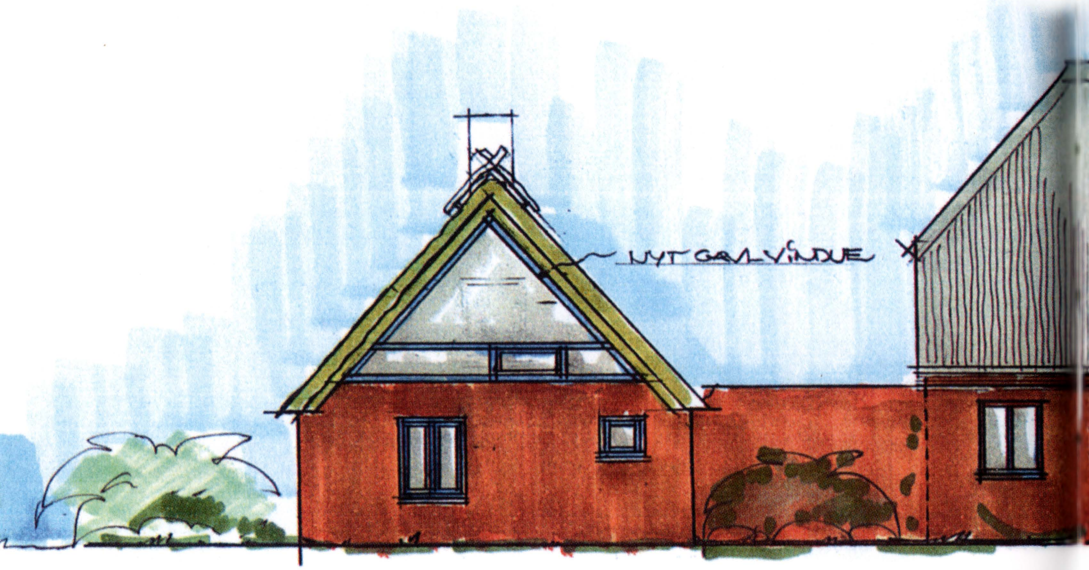

gavl stuehus – renoveret...

facade mod

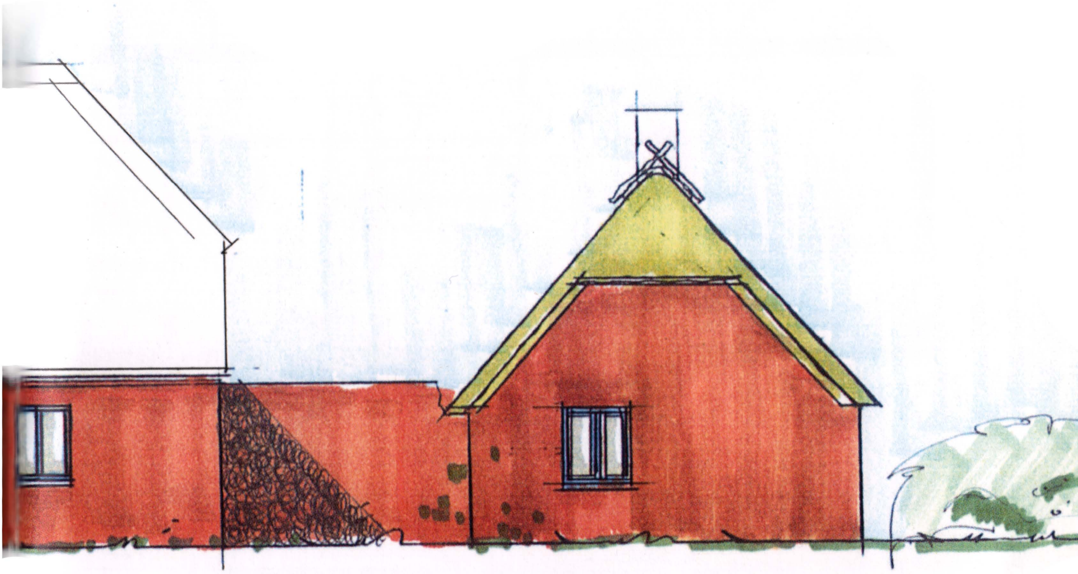

gavl stuehus – renoveret...

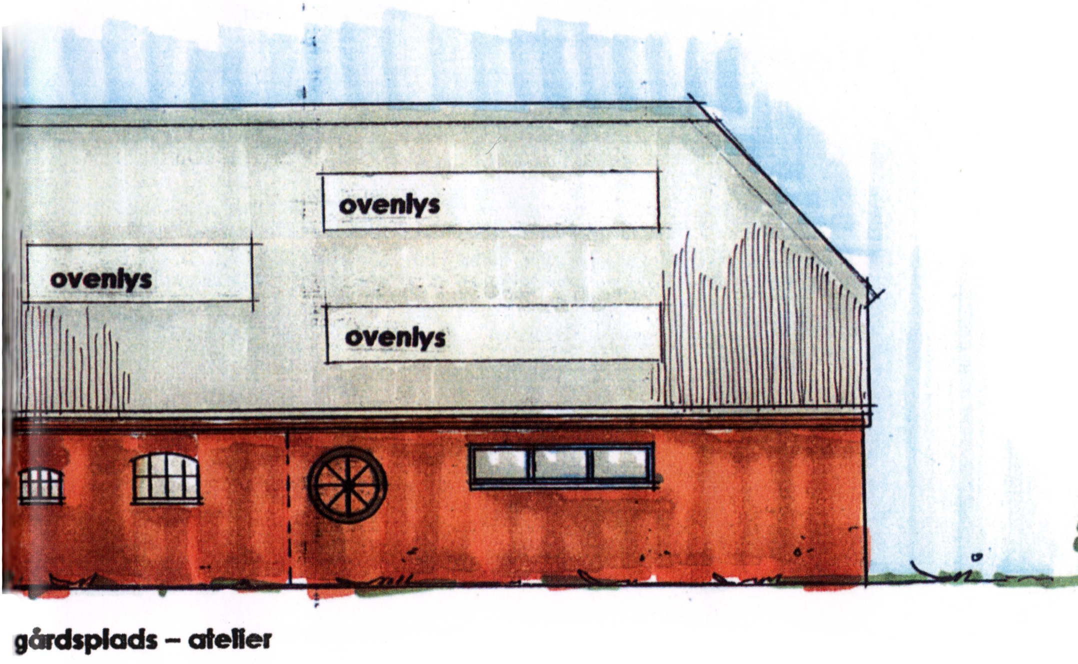

gårdsplads – atelier

LARS MORELL
Asger Jorn på Læsø

© 2012 Asger J's venner og forfatteren
Værker af Asger Jorn: © Donation Jorn, Silkeborg / billedkunst.dk 2012
Omslagsbillede: Asger Jorn foran Bangsbohave, fotograferet
i oktober 1968 af Ekstra Bladet (Polfoto)
Grundplan og facader: Villy Frei Krogh, arkitekt maa
Grafisk form: Lars Morell

ISBN 978-87-995720-0-7

1. udgave, 1. oplag 2012
Prepress og sats: Narayana Press
Sat med New Baskerville 10,5/14
Trykt på Condat Matt Perigord 150g
Omslag: Galerie Art Silk 170g
Printed by Narayana Press, www.narayanapress.dk

Asger J's venner
Ehlersvej 7
2900 Hellerup
www.asger-js-venner.dk

Udgivet med støtte fra
Augustinus Fonden

Fotografer
Bruun, Helge *fig. 2, 3, 4*
Bruun Rasmussen Kunstauktioner *fig. 5*
Christensen, Bernth *fig. 6, 13, 20*
Fotograf ubekendt *fig. 11, 18*
Henie-Onstad Kunstsenter *fig. 10*
Morain, André *fig. 8*
Museum Jorn *fig. 7, 9, 12, 14, 15, 19*
Nielsen, Brian Kris *side 56-59*
Nordisk Pressefoto *fig. 16*
Pedersen, Poul *fig. 17*
Polfoto *fig. 1, 21*

Foreningen Asger J's venner er en dansk non-profit forening, der har som målsætning at udbrede kendskabet til Asger Jorns virke i såvel indland som udland med udgangspunkt i Albissola og Læsø.